REVISTA ISTORICĂ

Anul XII, N-le 1-3. Ianuar-Mart 1926.

DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE

PUBLICATE DE

N. IORGA

CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

SUMARIUL:

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 15 Lei.

Anul al XII-lea, n-le 1-3 Ianuar-Mart 1926.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIŞTI

Ceva nou despre Alexandru-Vodă, fratele lui Ioan Potcoavă (1578)

După căderea tragică a lui Ioan Vodă-cel-Cumplit Moldova deveni teatrul războaielor căzăceşti. „Nizovii" învăţară pe timpul lui a cunoaşte ţara bogată şi frumoasă a Moldovei. De atunci încolo căutau prilejuri să năvălească în ea şi să o jăfuiască. Un om isteţ şi viteaz ca Nicoară, numit şi Potcoavă, pentru forţa lui herculeană, află repede la Cazaci sprijinul cu care să iea tronul Moldovei, dîndu-se drept Ioan-cel-Cumplit, care ar fi scăpat din mînile Turcilor [1]. În Novembre 1577 el se putea intitula „Ioan cu mila lui Dumnezeu Domn al ţerii Moldovei şi moştenitor adevărat" după ce a alungat pe slăbănogul Petru.

Încercarea lui Petru Şchiopul de a smulge Domnia din mînile îndrăzneţului aventurier îl duse la înfrîngerea de la Docolina [2]. Cînd însă, în luna Decembre, îi sosiră lui Petru ajutoare de la begii dunăreni şi de la Ardeleni, Ioan Potcoavă, simţindu-se prea slab pentru o resistenţă serioasă, trecu Ntstrul şi se predă lui Nicolae Sieniawski, Palatinul Rusiei, care nu întîrziè să-l ducă la Ştefan Báthory, regele Poloniei. Acesta, ca să-şi dovedească prietenia faţă de Turci, tăiè, în mod mişelesc, capul frumos al viteazului. În ziua întăiu a anului 1578 Petru Şchiopul a intrat iarăşi în Iaşi, dar nu se putu bucura multă vreme de Domnie.

La 3 Februar trece Nistrul, încunjurat de Cazaci, un alt aventurier, Alexandru, care se da drept fratele lui Potcoavă. El era aruncat pe scena istoriei de aceste vremi tulburi, în care vitejia şi îndrăzneala puteau rîvni şi la răsplata cea mai mare: scaunul de Domn. Petru fugi dinaintea noului pretendent. Dar stăpînirea lui Alexandru-Vodă abia ţinu o lună.

Petru se întoarse cu ajutor din Ardeal, însoţit de Daud, be-

---

[1] N. Iorga, în prefaţa vol. XI din Hurmuzaki.

[2] Acelaşi, *Istoria Armatei*, I, p. 336.

iul de Silistra [1], şi asedie cetatea Iaşului, unde se închisese Alexandru.

Despre acest asediu şi despre sfîrşitul lui Alexandru nu cunoşteam până acum decît puţinele ştiri pe care le-a păstrat bătrînul cronicar Ureche, luîndu-le din vechiul letopiseţ moldovenesc [2]. El spune următoarele:

„Într'acest an, 7086, Fevruarie 9, iarăşi au venit un Alexandru-Vodă, fratele Creţului, cu oaste căzăcească asupra lui Petru-Vodă. Iară Petru-Vodă, ştiind poticala ce au avut de mai înainte cu Cazacii, nu s'au apucat de războiu, ce i-au dat calea dentâiu. Iară Alexandru-Vodă au intrat în Iaşi şi au şezut în scaun. Petru-Vodă, îndată după aceia, au strâns oaste turcească şi muntenească şi ungurească, şi au încunjurat pe Alexandru-Vodă în curte în Iaşi, şi au bătut pregiur curtea, din cîşlegi până la miază păresime. Iară. cînd au fost noaptea spre miază paresi, Mart 12, Alexandru-Vodă şi cu Cazacii au eşit din curte, că n'au mai putut suferi; că şi iarba şi bucatele li se împuţinase; şi, vrînd să scape, au fugit spre codru. Iară, prinzînd de veste oastea lui Petru-Vodă, s'au pornit după dînşii şi la iazărul Ciorbeştilor i-au ajuns, şi pe toţi acolo i-au topit; şi pe Alexandru încă l-au prins de viu, dempreună cu boierii lui.

Acest Alexandru au ţiuut scaunul o lună."

Cercetînd prin vechile reviste ungureşti, am descoperit un document în care aflăm amănunte preţioase despre acest episod dramatic al uneia dintre cele mai zbuciumate epoce din istoria Moldovei.

Daud, begul Silistrei, care a condus ajutoarele turceşti la asediul Iaşului, într'o scrisoare adresată lui Ştefan Báthory, regele Poloniei, descrie luptele care s'au sfîrşit cu prinderea lui Alexandru [3]. Iată conţinutul scrisorii [4]:

„Prietene, craiu al Poloniei, credincios adevărat al puternicului Împărat, rege al regilor şi stăpînitor de ţări! Dumnezeu să-ţi

---

[1] Aceasta se vede din documentul publicat de noi mai la vale.

[2] Acest letopiseţ mergea până la 1587. Vezi P. P. Panaitescu, *Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Gr. Ureche şi Miron Costin*, p. 64.

[3-4] Originalul, în ungureşte, a fost publicat de istoricul ungur Al. Szilágyi, în revista, „Hun és Külföld", a. 1841, p. 161 şi urm.

lungească viaţa. Ajungînd acolo scrisoarea mea, care spune adevărul, să ştii Măria Ta următoarele:

Înainte de asta a pătruns în Moldova, care s'a rupt de Turci, un tîlhar cu numele Ivanco, pe care l-au prins în Polonia. El a fost cuprins drumurile din împrejurimea Benderului, iară între boierii moldoveni şi între săraci a făcut multă stricăciune.

După aceia iarăşi a intrat în Moldova un frate al lui, Alexandru, cu nişte lotri: adunătură de păstori, de robi din Turcia, Poloni şi Boemi *(sic)*. Eu cu doi şi cu trei (!) begi, ne-am sfătuit şi i-am ieşit în cale. N'aveam cu noi tunari, nici maşini de războiu; cu toate acestea am mers asupra lui, dinainte şi dindărăt, şi am luptat pînă seara, dar nu i-am putut face nimic. În urmă s'a retras dinaintea noastră şi a intrat în tîrgul Iaşilor. Noi l-am împresurat şi împreună cu oastea moldovenească l-am păzit mereu, în vreme ce ne-am pregătit mai bine de luptă.

Am săpat şanţuri, întărindu-le cu butoaie (?) şi lemne. Şi acolo în şanţuri l-am păzit, pînă ce fratele Măriei Tale ni-a trimis din Ardeal în ajutor călăreţi şi pedestrime cu tunuri. Şi ei şi-au făcut şanţuri şi apoi i-am încunjurat atât de straşnic, încît n'am lăsat pe hoţi nici măcar să privească afară din cetate. Ziua şi noaptea i-am tot pisat.

Am ucis pe un lotru cu numele Şac[1].

Auzind acestea cei din cetate, şi-au pierdut curajul şi s'au arătat gata să se predea. Au şi aruncat la noi scrisori, dar noi n'am voit să ştim de ele. Atunci într'o noapte, pe la oara 4, s'au ridicat toţi cei ce se aflau în Curte şi prin biserici şi ieşind pe o uşiţă, au trecut peste un lac îngheţat, şi au luat-o la fugă pe marginea Codrului.

Hotnogul mieu, cu cîţiva viteji buni, luîndu-se după lotri, li-a tăiat calea, în vreme ce i-au ajuns din dărăt şi cei din şanţuri. Atunci s'a încins o luptă, care a ţinut pînă în zori. Şi eu am fost în călcîiul lor, ca să nu poată scăpa în Codru. Mă rugam lui Dumnezeu să mi-i dea în mîni.

Într'aceia s'a făcut ziuă. Atunci m'am aruncat asupra oştirii hoţilor şi eu însumi am ucis doi dintre ei, cu un pumnal ascuţit. Cînd m'am aruncat cu pumnalul asupra unui al treilea, m'au rănit din partea stîngă cu o săgeată. Şi, cum am pierdut mult

---

[1] Şah, vezi la N. Iorga, introducerea la vol. XI din Hurmuzaki.

sînge, am început să ameţesc. Văzîndu-mă vitejii miei că slăbesc, au alergat spre mine din toate părţile. Au început apoi să prindă pe duşman. Iar duşmanii, lăsînd armele, s'au împrăştiat în toate părţile ca vulpile şi au început să se ascundă. Vitejii însă îi vînară pretutindeni. Încunjurînd dealul, pe unii i-au tăiat, iar pe alţii i-au adus legaţi. Au prins şi pe Alexandru, stăpînul tîlharilor, şi împreună cu el alte douăzeci căpetenii.

Cu ajutorul lui Dumnezeu şi al lui Mohammed, dintre duşmani n'a scăpat niciun om. Cu ajutorul tuturor sfinţilor i-am potopit pe toţi, spre slava puternicului Împărat. Şi Dumnezeu a întunecat faţa lor; pe cei prinşi i-am tăiat cu săbiile şi, luîndu-li steagurile şi tobele, le-am dus la Iaşi. Apoi am făcut o listă a celor prinşi.

La Iaşi am stat două zile; a treia zi am plecat: oastea noastră într'o parte, iar a Moldovenilor în alta.

Oricine se va ridica împotriva puternicului Împărat şi a stăpînilor turci, aceasta îi va fi răsplata, încît să meargă vestea în lumea întreagă. Am tăiat 1.000 de capete; am luat şt capul unui lotru cu numele *Belzat*[1], care era conducător între ei. Li-am luat capul şi i-am pedepsit straşnic pe toţi. Dumnezeu va face tot aşa cu toţi aceia cari se vor ridica împotriva puternicului Împărat, vor fi spre ruina sărăcimii şi vor vrea să strice ţara. Pe un tîlhar de Cazac blestemat, cu numele *Şinff*, încă l-am prins, l-am aruncat în lanţuri şi l-am trimes la puternicul Împărat, împreună cu steagurile lui. Mulţămită Domnului, am slujit cu credinţă puternicului Împărat, după porunca Lui.

Din pricina acestor hoţi, 93 de zile am fost în mare strîmtoare şi am muncit din greu 34 de zile, luptîndu-ne cu ei zi şi noapte, fără un ceas de odihnă.

Mulţumită lui Dumnezeu, i-am învins, spre slava puternicului Împărat.

Fii, Măria Ta, prieten prietenilor şi duşman duşmanilor puternicului Împărat. Dacă în Ţara Moldovei se vor ridica o mie, două mii de oameni, scapă-i Măria Ta de o atare soartă. Despre Domnii cari nu ascultă de Tine trimite vorbă puternicului Împărat, apoi ridică-te cu oaste asupra lor şi nimiceşte-i. Cu puternicul Împărat nimeni nu s'a putut măsura încă.

Dumnezeu să ţină pe Măria Ta!“ **V. Motogna.**

---

[1] Bălţat ?

Trei noi acte româneşti

Păr. I. Lupaş a avut mîna fericită când a găsit între hîrtiile necatalogate ale bogatului Museu Bruckenthal din Sibiiu, pe lîngă o adevărată comoară de acte slavone începînd cu a doua jumătate din secolul al XV-lea — şi ne vom ocupa la timp de ele —, trei documente româneşti necunoscute şi de cel mai mare interes, prin epoca lor ca şi prin conţinut.

Să ni fie iertat a le reproduce pentru a le comenta.

Logofătul Teodosie dă acest salv-conduct:

Pişet jupan Teodosie Mare-Logofet acesta a mè carte acestui nemiş Olasi Ianoşu de la Belgrad ca să fie în pač[e], pentru că l-a fost mănat nemişii să mergă cu Turcii solie. Iar eu l-am ertat de cest[ă] cale ca să se duc[ă] să-şi aduc[ă] jupăneasa-ş de la Logoj. Nime să nu-i bănulescă prăste carte mea. *I naco da ne pomoa reč. Pis meseţa* Mai 1 *dnă,* Gioi.

Actul e dat la 1-iu Maiu, 1600, fireşte. Soli turci veniseră la Mihai. Ei trebuiau reconduşi. Ioan Olasi, «Italianul», care-şi avea nevasta la Lugoj, fusese ales pentru aceasta de Consiliul lui Mihai pe care Logofătul îi numeşte «nemeşi». De această sarcină e scutit Olasi, care poate merge deci să-şi caute soţia.

Vlădica Ioan din Bălgrad, arhiepiscopul lui Mihai Viteazul, apare cu o scrisoare de o admirabilă caligrafie şi de o perfectă redacţie astfel:

† Mlstiiu bojiiu Ioan Vldca ot Belgrad. Scriu închinâciune şi multâ sănâtate la dumneata bulgâr Lucač şi dau ştire dumitale de râîndul unui mişel deîn Ruşinariu ce au venit de s'au jeluit de u fečur alŭ lui şi au dzis câ sâ leagâ o fatâ de însul. Nu ştim avutt-au vinâ au n'au avut. Câ el să ğorâ că n'au avut. Şi după acia elŭ gice că-şi sât şiânge (= sânge) amestecat şi de altă parte ei sătu cumâtri de nu li [să] cadi să lâcuiascâ. Deci să cauţi dumneata, că, de-şi vor fi săînge, eu nu-i voiu lasa înpreunâ să fie. Iarâ, de ce au greşit, dumneata veri căuta leage cum va hi. Săau îngâduiaşte dumneata că doarâ voiu veni şi eu într'acolea: deci vom *(sic)* căuta leage cum va hi mai bine. Şi să hii sănătos dumneata de la Dumneğâu, adevâr.

† Scriu pănâ la dumneata Lucač Pulgărmeşter de Sibiiu[1].

[1] Am putut urmări pe facsimilele anexaţ.

Pentru că Vlădica, aşa de îngrijit în ce priveşte „sîngele amestecat“ şi „cumetria“, celor cari, „greşind“, sînt supuşi «legii» pedepsitoare şi n'au voie să „lăcuiască“, pentru ca el să scrie aşa de imperios „polgarmeşterului“ pe care păr. Lupaş ni-l arată cîrmuind la Sibiiu între 1594 şi 1597 şi apoi între 1600 şi 1603, trebuia ca Ardealul să fie în mîni româneşti şi anume de destulă vreme pentru ca situaţia lui Ioan să fie bine aşezată. Cred deci şi eu că scrisoarea poate fi datată 1600.

De mare interes e şi titlul *unic*, pe care şi-l iea acest şef al Bisericii româneşti din Ardeal: «Vlădica de Belgrad», episcopul de Alba Iulia. Oricît s'ar fi dovedit mai în urmă că şi predecesori ai lui şi-au avut casă în suburbiile oraşului, trebuia biserica lui Mihai şi sprijinirea pe umărul tare al biruitorului pentru a se lua acest titlu de siguranţă şi de mîndrie.

A treia scrisoare e aceasta, de la Postelnicul Preda:

† De la jupan Preda Postelnicul. Scris-am de la Dumnezău bucurie la ai miei cinstiţi şi prea-iubiţi şi dulci şi dragi parinţi mai mari, jupănul Lucaci marele bulgăr şi ca judeţul cel mare al cetăţei Sibiiului; multă vieaţă [1] şi sănătate trimit domnieavoastră.

Dup'aceia, de veţi întreba domnieavoastră de sănătatea Domnu nostru Niculai-Vodă, cu mila lui Dumnezău domnialui este sănătos şi vesel, şi noi încă săntăm sănătoşi şi veseli.

De alta, de veţi întreba dumneavostră şi de vr'o veste den ţara nostră, domnieavostră să ştiţi că de cătră Turci avem pace şi dea tote părţile.

De alta, dau ştire dumnievostră pentru rândul unui fecior al mieu ce l-au ucis aicea în Tălnaci, mă rog dumnieavostră să căutaţi cum va fi cu dereptul: de va fi făcut vr'o răotate, încă să fie perit cu judecată, iar, de nu au avut nicio vină, iar mă rog dumnieavostră să căutaţi cum va fi cu dereptul. Că eu voiu sâ caut, nu voiu să las aşa. Și iată acestu om al mieu ce am trimis la dumnievostră, el este frate acelui ficior. Deci să căutaţi domniavostră cum va fi cu dereptul.

De altă, mă rog domnievostră, pentru cele sabii, să căutaţi domniavostră sau să-m dè sabiile, sau să(i) le ziceţi domnieavostră să-m plătească sabiile. Că eu nu pociu răbda făr sabii.

[1] Așa să fie în original?

Şi aş fi venit şi eu pi la dumniavostră, iar eu n'am putut, că Vodă forte m'au pripit tare, şi încă mi-am lăsat sămăraş *(sic)* pre urmă şi un povodnic. Ci mă rog domnieavostră să-m isprăviţi de tot de ce vă rog.

Aceia dau ştire domnievostră. Şi Dumnezău să vă veselească, amin.

[Vo.:] L'ai miei cinstiţi şi prea-iubiţi şi dulci şi mai mari părinţi jupânul Lucaci mare bulgăr şi la judeţul cel mare al cetăţii Siaibiiului *(sic)*.

Păr. Lupaş vede în acest Preda pe cel din Greci, soţul domniţei Florica a lui Mihai. Ar putea fi şi Preda Buzescul, prin care s'a adus la mănăstirea Dealu capul lui Mihai. Acesta trimesese în Ţara-Românească pe fiul său Nicolae Pătraşcu — ca Domn Nicolae sau Necula-Vodă —, care trebuia, cum spune chiar scrisoarea, să-şi caute pacea cu Turcii, tatăl păstrînd însă titlul Ţerii-Româneşti, amestec de idei semnificativ într'o vreme cînd trăia puternic tradiţia unui Domn pentru o ţară, dar ceva mai mare întra în instinctul acestor contemporani ai unor hotărîtoare schimbări. Data de 1600, admisă de descoperitor, e sigură.

N. Iorga.

„Mănăstirea Pavliceni" şi altele[1]

„Mănăstirea *Pavliceni*", de care vorbeşte d. V. Grecu, după Marshall, în „Codrul Cosminului" I (1924), p. 578, e, de fapt, — cum mi-am permis a-l face atent, pe cale particulară, — o transcriere greşită[2] a informaţiei autorului engles, care vorbeşte

[1] V. n-l precedent al acestei reviste, p. 336.

[2] Ca atare trebuie socotit — indiferent cine poartă vina — și „Pigavor" din notița mea *Cherața* (p. 21 a extrasului din „Anuarul Inst. de Istorie Națională" din Cluj", III [1925]): locul citat, din N. Iorga, are, corect: *Pivagor = Pifagor, Piftagor, Pitfagor, Pitvagor (Pythagoras).* — Profităm însă de ocasie pentru a adăoga că *Goliav*, forma geniină a lui *Goilav*, e, în realitate, atestată: *Goliáv* (Avedic Lukács, *Erzsébetváros Monográfiája*, p. 256); că *Creața*, ca interpretare sau adaptare românească a numelui *Cherața* (s. *Chirața)*, se datorește etimologiei populare, fiind atestată documentar (v. *Buletinul Comisiei istorice*, IV, p. 16), ca și reflexele intermediare care au pregătit-o: *Chieriața (ibid.*, p. 17), *Chereața* (soția unui „Coicea", adecă: *Cocea*, Cojocarul, în Ștefulescu, *Tîrgul-Jiiului*, p. 243); că o *Cherana* (i. e. *Cheranna* = Κερὰ Ἄννα; cf. însă și ngr. κυράνα, „mère", în Hesseling-Pernot, *Chrestomathie néo-hellénique*, p. 209) se găsește, împreună cu *Chera*, și 'n *Istoriile Domniilor Ţerii-Româneşti*,

de „the monastery of *Plavicenii*“, adecă de fostul schit *Plăviceni*, întemeiat supt domnia lui Mateiu Basarab în cătunul, cu acelaşi nume, al comunei Dudul din judeţul Olt (v. *Marele Dicţionar Geografic*, ad locum).

În ce priveşte interpretarea linguistică a toponimicului 'Οζολίμνη ca «Iezerele Ialomiţei», propusă de N. Grămadă în vol. II al aceleiaşi publicaţii cernăuţene (care nu mi-a ajuns încă), ea ni se pare imposibilă, ca şi d-lui N. Iorga (v. această Revistă, XI, p. 364) [1], în ce priveşte *Ialomiţa* : gr. λίμνη intră, evident, în composiţia numelui, a cărui primă parte poate fi însă, foarte bine, echivalentul slav „iezer“ (cf. *Ozero*, „ochiu de Mare“, în Bucovina, şi *Triozorul*, n. de lac în Tulcea).

Cît pentru chestiunea identităţii lui Τατός cu rom. *tată*, ţinem să adăugim, — ca o complectare la cele arătate în «Anuarul Inst. de Istorie Naţională» din Cluj, II şi III, — că, dacă, din punct de vedere formal, un patronimic romănesc *Tatul* [2] din

---

ed. N. Iorga, p. 45, n. 1, cum și în *Archiva Ist.*, I [1], 89 (unde, și : *Chiriana*, pe lîngă *Calea*, *Chirana*, *Cheran*, ca nume de bărbați) ; că, la sinonimele enumerate de noi *(l. c.)* se alătură : *Cocona (Arch. Ist., l. c.)*, *Coana* (Ios. Popovici, *Rum. Dial.*, I, 32), *Duduca*, *Grajdana*, *Grejdana (Arch. Ist., l. c.*; Bulat, *Contrib. doc. la ist. Olteniei*, p. 131), *Sultana*, *(Soltana)*. — Vasilisa e și numele unei sfinte, iar *Regina (Reghina)* poate fi și o prescurtare ipocoristică din *Reginalda*. — *Melcatun*, și 'n „Scrisoarea a III-a“ a lui Eminescu. — Relatif la *Miliort*, observăm, în sfîrșit, că prototipul său engles, *mylord*, a fost explicat (Weekley, *Surnames*, Londra 1917, p. 215), ca *may-lord*, „a young man chosen to preside over the festivities of May-Day“.

[1] Pentru locurile corespunzătoare din scriitorii bizantini, cf. și *Anuarul* citat, II, (1921-2), p. 380 și urm.—Dar, dacă e vorba de interpretări linguistice, oare *Vicina*, de care se ocupă d. Grămadă în vol. I-iu al aceleiași publicațiuni, arătînd-o ca situată pe locul vechiului *Noviodunum*, actualei *Isaccea*, lîngă brațele Dunării, numite „flumen de Vicina vel Danubius [nu *um !]* vel Danoia“ (p. 441), n'ar putea representa un *Dunavăț* (*Dunavici)*, ca acel *„le donavici“* din nauticele citate de autor (p. 440) ? *(Dunavăț* se chiamă, de fapt, și azi, un braț al Dunării, și se știe că, adesea, vechi toponimice trăiesc retrase într'un modest colț discret : „brațul *Vîlciu*“, de care pomenește marele Dicț. Geogr., 279, nu amintește pe *Lykostomon*, ca și *Vîlcovul* basarabean ?). — Pentru originea topon. *Ilfov*, cf. și *Ilcovăț* (= * *Ilhovăț ?)*, diferit, geografic, de *Ilfovăț*, cum și rut. *vilshovii*, „de arin-negru“ (Zelechowski, I, 106).

[2] Sau *Tat*, fiindcă, în definitiv, absența finalului *-ul* nu constituie un criteriu infailibil pentru ne-romînitatea numelui, odată ce avem dublete ca *Bădulescu-Bădescu*, *Titulescu-Titești*, *Rădulescu*, *Rădescu* (cf. însă : *Radovici*, *Radomir*, *Radoslav)*, etc. fără a se putea hotărî, neapărat, anterioritatea formei în

basa *tată* e tot atît de firesc să existe ca şi un *Moşu* (cf. *Moşoiu)* sau *Bunul* (acesta putînd fi însă şi adiectivul corespunzător), apoi ceia ce îngreuiază şi face nesigură identificarea, sînt numeroasele formaţiuni onomastice, oferind base de o potrivă de admisibile pentru explicarea numelui Τατός şi neputînd fi reduse la apelativul romănesc [1]. Astfel, — pentru a nu mai pomeni de Τάτος (la noi, nume armenesc), şi în deosebi, de *Tat* oriental, despre care am vorbit pe larg aiurea, — o basă onomastică de acest soiu poate oferi şi sl. *Tatomir* (din care: *Tat*, ca *Drag* din *Dragomir* ori *Dragoslav* sau *Bole* din *Boleslav*, „maioris gloriae"). Şi adăugim că Τατοῦλος se chema şi tatăl lui Orestes, trimisul la Attila (v. Priscus, *Hist. Byz.*, fr. 8 = Dindorf, *Hist. gr. minores*, Leipzig, 1920, p. 301, 30; cf. şi Pape-Benseler, *Wörterb. d. gr. Eigenn.*, unde se înregistrează şi n. bărb. Τατᾶς şi fem. Τάτα, din inscripţii).

V. Bogrea.

Cu privire la data scrierii „Chronika ziem moldawskich y multanskich" de Miron Costin.

In lucrarea mea „Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin" (pp. 98 şi urm.) am ajuns la conclusia că această operă a lui Miron Costin a fost scrisă între 1676 şi 1683, probabil la 1677.

D. I. Minea a publicat de curînd în buletinul „Cercetări Istorice" un articol intitulat „Cînd a scris Miron Costin Chronika ziem moldawskich y multanskiech?" [2], în care caută să infirme acest resultat, întemeindu-se pe un document inedit, despre care crede că poate arunca o lumină nouă asupra chestiunii.

-ul sau provenienţa străină a formelor fără articol: un *Crez (Creţ)*, un *Bunu*, etc., apar în cele mai vechi documente (v. Ov. Densuşianu, *Hist. de la l. roum.*, I, 393).

[1] Cum e, fără îndoială, casul apelativului rut. *tatúlzo*, diminutiv de la *tato*, „tată", ca şi *tatum*, „tătîn-" (Zelechowski, II, 951), şi cum ar putea fi, la rigoare, casul unui *Tatu-Cimpoiaşul*, n. de părîu din Rîmnicu-Sărat (evident, după un n. de persoană), sau unui *Tătuleşti*, n. de sat din Olt. — Un *Tatu*, şi'n lista de nume, citată mai sus, din „Archiva Istorică" (I [1], 90); un *Tatu Sîrbul*, boier din secolul al XV-lea, în Const. C. Giurescu, *Noi contribuţii la studiul marilor dregătorii din secolele XIV şi XV*, p. 62 (pentru *Mili-* şi *Iarciul*, ibid., cf. *Mihuleţ, Miuleţ* şi *Iarca)*.

[2] *Cercetări istorice*, Iaşi, I, 1925. pp. 414-416.

Se ştie că, în scrierea amintită, Miron Costin spune că fostul Domn al Ţerii-Româneşti şi apoi al Moldovei, Constantin Şerban, se află încă în viaţă în Polonia [1]. Documentul pomenit de d. Minea este o scrisoare a lui Constantin Şerban din 11 April 1674, pe care este scris de altă mînă: „1674, 24 Maji, Albae, Néhai vajda Constantin levele...", cuvinte pe care d-sa le traduce astfel: „1674, 24 Maiu, Scrisoarea răposatului Voevod Constantin...". Aşa dar la 24 Maiu 1674, spune d. Minea, Constantin Şerban era răposat, deci scrierea lui Miron Costin este anterioară acestei date.

Discutînd data acestei opere a lui Miron Costin, semnalasem o scrisoare a aceluiaşi Constantin Şerban către regele Sobieski din 24 Novembre 1679, publicată în Hurmuzaki, **Documente**, Supliment I [3], p. 126.

D. Minea spune despre aceasta din urmă: „Dacă documentul este al lui Constantin Şerban, data e de sigur cetită greşit" (de editor).

Nu se poate contesta serios— şi cred că nici d. Minea n'o face—că scrisoarea e a lui Constantin Şerban, de oare ce autorul scrisorii, care semnează „Constantin, Domn al Moldovei", exilat în Polonia, menţionează pe „nepotul său de soră (sestreniec), Domnul Ţerii-Româneşti". Se ştie că Şerban-Vodă Cantacuzino era nepot de soră al lui Constantin Şerban prin mama lui, Domniţa Elena, soţia lui Constantin Postelnicul Cantacuzino.

Dar acest amănunt fixează şi data scrisorii, care nu poate fi greşită, căci Şerban Cantacuzino se urcă în Scaun abia în Novembre 1678, ceia ce dovedeşte că moartea lui Constantin Şerban n'a avut loc la 1674, cum crede d. Minea.

De altfel scrisoarea lui Constantin Şerban din 1679 nu este singura ştire despre dînsul posterioară datei de 24 Maiu 1674. In adevăr, după ce fu silit de Turci să părăsească Moldova împreună cu Ştefan Petriceicu, el se refugiase în Polonia, urmînd oştile lui Sobieski. **La 10 Ianuarie 1675,** Dumitraşcu Cantacuzino, noul Domn al Moldovei, dădea de ştire Turcilor că cei doi Domni fugari, Petriceicu şi Constantin Şerban, se aşezaseră la Raşcov pe Nistru, oraş de curînd cucerit de Poloni de la Cazaci [2].

---

[1] Miron Costin, *Chronika*, în I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 165.

[2] Hurmuzaki, *Documente*, V [1], p. 93.:„... Raskoviae etiam captae, autem profugi Moldavia et Valachiae principes, Constantinus et Petrus consistunt". Pentru aceste evenimente, cf. Iorga, *Studii* şi *Documente*, IX, p. 168.

Cît priveşte însemnarea ungurească citată mai sus, probabil trebuie înţeleasă în sensul că „Néhai” („fost” şi „răposat”) se raportă la „Vayda”, sensul ar fi deci: „scrisoarea fostului Voevod Constantin” (adecă a Voevodului scos din funcţiune), dacă nu e vorba de un sîmplu zvon neîntemeiat despre moartea lui.

De şi cred că argumentaţia prin care am stabilit data cronicii polone este destul de convingătoare [1], totuşi poate nu e nefolositor un nou argument, care-mi scăpase din vedere până acum.

Miron Costin în cronica ce discutăm pomeneşte de supunerea Bisericii moldovene către Patriarhia din Constantinopol supt Radu-Vodă (1623-1626), „po Chocinskiey pierwszey” (după prima expediţie de la Hotin) [2]. Se ştie că în cursul veacului al XVII-lea soarta a două mari expediţii războinice ale Polonilor contra Turcilor se hotărî sub zidurile Hotinului, la 1621 şi la 1673, ambele rămase celebre în istoria polonă, cîntate de poeţii şi cro-

---

[1] Semnalînd scrisoarea pomenită a lui Constantin Şerban, d. Minea încearcă să puie la îndoială şi temeinicia demonstraţiei ce făcusem pentru a dovedi data scrierii lui Miron Costin. Arătam anume că în fruntea ei se află o scrisoare a autorului adresată Marelui Comis al Coroanei polone (Miron Costin, *o. c.*, pp. 153-154). — Ştiindu-se de aiurea că Miron Costin a fost prieten cu Marele Comis Matczynski, se ajunsese de mai de mult la conclusia că scrisoarea era adresată acestuia. Matczynski funcţionează ca Mare Comis între 1676 şi 1683; aceasta fixează data. Cunoscînd legăturile de prietenie dintre Miron şi Matczynski, n'avem niciun motiv să ne gîndim la „Comisul dinainte de Matczynski“ şi cu atît mai puţin la episcopul Zaluski, pe care d. Minea îi introduce în discuţie fără niciun argument.

Spuneam de asemenea că persoana pomenită în scrisoarea dedicatorie a lui Miron, ca „tantus vir“, trebuie să fie regele Sobieski, ceia ce d. Minea contestă, spunînd că ar fi vorba de însuşi Marele Comis. Pe acesta „bunul prieten“, socotit ca un egal, nu l-ar fi făcut „tantus vir“, de altfel se opune şi sensul scrisorii, iar expresia aminteşte în mod firesc speranţa de la urmă că „soarta aceluia care domneşte asupra domniei tale... ne va apăra de peire“.

Că scrierea a fost adusă în Polonia de solul Gninski, care trecu în Moldova a 1677 cu o scrisoare de recomandaţie a lui Matczynski către Miron, este o simplă ipotesă, pe care însă o cred probabilă din motive ce am desvoltat pe larg. D. Minea găseşte o nepotrivire între cuvintele din scrisoarea dedicatorie, în care cred că e vorba de Gninski, „o persoană cu care Domnia Ta ştii foarte bine în ce strînse legături am fost totdeauna“ (textul exact: „cu care... ştii... în ce *confidenţia* sînt mereu“) şi faptul că Gninski avusese nevoie de o recomandaţie, îi aminteşte lui Miron că se cunoscuseră cu trei ani înainte, cu ocasia soliei acestuia în Polonia (v. P. P. Panaitescu, *o. c.*, pp. 113-114).

[2] Miron Costin, o. c., p. 172.

nicarii contemporani. Miron Costin, numind expediţia din 1621 „prima", resultă evident că scria după a doua din 1673. Dar în momentul cînd se dădu a doua luptă de la Hotin, regele Poloniei, Mihai, murise, aşa că „Măria sa Regele", pomenit de mai multe ori în cronică [1], nu poate fi decît urmaşul său, Sobieski, ales la 19 Maiu 1674.

Aşa dar lucrarea lui Miron e scrisă în vremea lui Sobieski, şi nu înaintea lui, cum crede d. Minea [2]. Mai mult: demnitatea de Mare Comis al Coroanei a fost vacantă de la 1674 la 1676, cînd a fost numit Mare Comis Matczynski [3]. Chiar dacă n'am fi ştiut că acesta era prietenul lui Miron Costin, am fi fost nevoiţi a-l identifica pe el cu Comisul căruia-i dedică istoricul moldovean opera sa.

Toate concordă deci spre a stabili că data operei în chestiune trebuie căutată între 1676 şi 1683 (când Matczynski funcţionează ca Mare Comis), precum arătasem dela început.

P. P. Panaitescu.

CĂRŢI VECHI [4]

1. — **Lo stato presente di tutti i paesi e popoli del mondo** este titlul unei voluminoase compilaţii apărute mai întâiu în Anglia, la 1724.

Autorul, Thomas Salmon, medic, fost negustor în Indii, a mai scris în englezeşte această „Modern history or present state of all nations". El a murit la Londra în anul 1743.

Utilisase, se spune în prefaţa ediţiei italieneşti, **Atlante geografico**, pe Molls, şi călătoriile lui Churchill şi Harris [5]. Privitor la Imperiul otoman, se vede din cuprinsul cărţii [6] că autorul a consultat relaţiile călătorilor: Iacob Spon şi Georges Wheler [7],

[1] *Idem.*, pp. 172, 173. Cf. şi 154.

[2] I. Minea, *o. c.*, p. 416.

[3] Cf. lucrarea mea citată, p. 99, nota 4.

[4] Din colecţia mea. — Cf. Revista *Spicuitor în ogor vecin*, I (1920) pp. 129, 135, 138. — *Revista istorică*, X (1924), p. 110.

[5] Churchill, *Collection of. voyages and travels*, Londra 1732, opt vol. — John Harris, *Colecţie de călătorii*, 1705. Vezi I. Botez, *Scriitori englesi despre Români.*

[6] Vol. VI, pp. 11, 37, 100, 137, 254, 257-8; VII, pp. 34, 44, 49, 76-7, 254.

[7] *Yoyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675-6*, Lyon, 1678, trei vol.

Joseph Pitton de Tournefort [1], Aubry de La Mottraye [2], sir Paul Rycaut [3], Jean de Thévenot [4], Jean-Baptiste Tavernier [5], Jean Chardin [6], Engelbert Kaempfer [7], Leonard Rauwolf [8], Thomas Smith [9], John Smith [10], Nointel [11], De l'Isle [12].

Lucrarea a fost tradusă în olandesă, francesă şi în fine în italieneşte. In această limbă a apărut la Giovanbatista Albrizzi în Veneţia, între anii 1731-1766, şi are 26 de volume, din cari unul (vol. 21) este dublu.

Opera presintă un caracter de curiositate prin varietatea informaţiilor ce cuprinde asupra ţerilor şi popoarelor celor mai depărtate şi prin bogăţia gravurilor: hărţi, portrete, planuri şi vederi de cetăţi, costume, monumente, faună şi floră, scene din viaţa diferitelor popoare, precum vînători, pescuitul perlelor, riturile fachirilor, audienţe la micii despoţi din Africa, reproduceri de rămăşiţe vechi găsite la Herculanum, etc. Printre aceste gravuri, sînt unele, mai ales cele ce reproduc monumentele romane răspîndite prin Italia, care sînt mult preţuite de amatori. Ele ni-au păstrat imaginea unor rămăşiţe arheologice azi dispărute sau ascunse prin clădirile moderne ce le înconjoară.

Dar, dacă în această colecţie se pot găsi amănuntele cele mai ciudate istorico-geografice despre ţerile şi popoarele cele mai exotice, Romînii sînt aproape necunoscuţi autorului. Dacă harta

---

[1] *Relation d'un voyage au Levant fait par ordre du Roi*, Paris 1717, două vol.

[2] *Voyages en diverses provinces . . . de la Russie et de la Pologne*, La Haye, 1732. — *Voyages en Europe, Asie et Afrique*. La Haye, 1727.

[3] *The present state of, the ottoman empire*, Londra 1669. — *History of the Turks 1623–1677* (apărută la 1680) şi 1679-1699 (apărută la 1700). Trad. francesă, în 6 vol., 1709.

[4] *Relation d'un voyage fait au Levant . . .*, Paris, 1664.

[5] *Voyages en Turquie, en Perse et aux Indes*, 1679.

[6] *Journal d'un voyage en Perse et aux Indes orientales par la Mer Noire*. Amsterdam, 1711.

[7] *Sammlung seiner sämtlichen Reisen*. Londra, 1736, două vol.

[8] *Călătoriile lui* († 1596) s'au publicat la Lauingen, 1582, în dialect suab, şi s'au tradus în englesă şi olandesă.

[9] *Remark upon the manners, religion and guvernment of the Turks* London, 1678.—*An ascount of the greek church*. London, 1680.

[10] *The true travels*, 1630.

[11] Ambasador frances la Constantinopol. † 1685. Vezi A. Vandal, *Les voyages du marquis du Nointel*.

[12] Poate Claude Delisle, istoric şi geograf frances, † 1720.

Ungariei (în vol. IX) cuprinde şi Transilvania, apoi nu se vorbeşte nimic de Romînii din Ardeal (p. 100 şi urm.). In două hărţi ale Turciei, lucrate la Amsterdam, la Isaac Tirion (vol. VI şi VII), apărute la 1738 şi 1739, se menţionează principatele Valahia şi Moldova, dar este destul a spune că toate rîurile se îndreptează paralel de la N.-V. spre S.-E. şi că Huşul este aşezat la înălţimea Cîmpinei. Harta anexată la vol. VII este pe o scară mai mare şi sînt însemnate următoarele localităţi: Severin, Cerneţi, Devesel (? pe Dunăre), Băileşti, Tîrgu-Jiiului, Craiova, Caracal, Beteza (?) (la confluenţa Oltului cu Dunărea), Rîmnicul-Vîlcii, Slatina, Brîncoveni, Ruşi [de Vede], Turnu [Măgurele], Tîrgovişte, Piteşti, Mărgineni, Gherghiţa, Bucureşti, Măgurele (din Ilfov), Poloda (?), Ialomiţa (?), Izvoarele [din Vlaşca], Hodivoaia, Obileşti, Greaca, Floci, Brojolan (? pe Dunăre), Galaţi, Silistra, Axiopoli, Trachina (pe Dunăre), Măcin, Cavarna, Tomis, Tulcea, Isaccea, Brăila, Smil (Ismail), Chilia, Akerman, Rîmnicul (Sărat), Huşi, Fălciiu, Iaşi, Suceava, Ştefăneşti şi un „Targorod" pe Siret, care figurează şi într'o descriere olandesă[1] de la 1688, în harta „Hungariae tabuna descripta a I[oanne] M[atthias] Hasio" (Hase, geograf german), 1744, în harta „Magni Turcarum Dominatoris Imperium" de Tob. Conv. Lotter, halcograf şi geograf[2], şi în harta „Estats de l'empire des Turcs en Europe et pays circomvoisins (sic) entre lesquels sont Hongrie, Transylvanie, Valaquie, Moldavie, Petite Tartarie, etc., suiets (sic) ou tributaires des Turqs, par N[icolas], Sanson d'Abbeuille († 1667), géographe ordinaire du Roy, avec privilège pour 20 ans, 1655", — ce le am în colecţia mea.

Ştirile despre ţerile noastre, în compilaţia lui Salmon, sînt, din nenorocire, mai sărace decît cele despre extremul Orient sau despre centrul Africei.

Ni se spune că oraşele principale ale Valahiei sînt Bucureşti, Brăila, Rîmnic, Olt (?) şi Pedt (Piteşti ?), ale Moldovei, Iaşi, Suceava, Targorod, Hotin şi Vasluiu, ale Basarabiei, Tighinea, Bialogrod, Chilia nouă şi Chilia veche (VI, p. 11).

Locuitorii Moldovei sînt creştini, şi s'au bucurat de libertate până la Mohamed-cel-Mare. Atunci au devenit tributari; după o încercare de răscoală, au fost subjugaţi la 1574. Principii sînt

[1] Vezi revista *Spicuitor în ogor vecin*, I (1920), p. 129.

[2] Harta n'are dată, dar, fiindcă Oltenia lipseşte, se vede că este dintre anii 1718-1739.

numiţi de Poartă dintre naţionali. Se aleg şi oameni cari nu sînt de viţă domnească şi nici măcar nobili. Devotaţi Sultanului, ei storc poporul mai rău decît în orice altă provincie a imperiului. Tributul anual al Moldovei este de 120 pungi sau 60.000 taleri, 10.000 ocă ceară, tot atîta miere, 600 livre de său, 600 piei de bou, 600 bucăţi „kanifas", 1000 ocă ceară pentru arsenal. Pe lîngă tribut, se face Marelui Vizir un dar anual de zece pungi şi piei de samur pentru o blană. Lăcomia turcească mai stoarce şi alte sume „per fas et nefas". La fiecare trei ani, principele, pentru a fi confirmat, trebuie să plătească Porţii 150 pungi pentru Sultan, 50 pentru Sultana Validè şi cîte 5.000 taleri pentru favoritul Sultanului şi pentru Cîzlar-Aga. Toţi aceşti bani se iau cu camătă de 50% şi chiar 100%.

Mai rea este starea locuitorilor din Valahia, căci tributul datorit este aici de 230.000 taleri (vol. VI, pp. 73-6).

Principii Valahiei şi Moldovei trebuie să dea asistenţă militară personal şi cu cîte 6-7.000 ostaşi.

In vol. VII, p. 121 şi urm., se vorbeşte de războaiele lui Petru-cel-Mare cu Carol al XII-lea şi cu Turcii. Se spune că Ţarul a fost ajutat de Domnul Moldovei, care crezuse că supuşii lui vor favorisa acţiunea rusească; dar atît Moldovenii cît şi Muntenii au rămas credincioşi Turcilor.

2.— G. B. Margaroli. **La Turchia ovvero l'impero ottomano.** Milano 1829. Două volume.

Provinciile Moldova şi Valahia făceau parte din vechea Dacie. Capitala Valahiei se arată a fi tot la Tîrgovişte (I, p. 10). Principatele au fost supuse Porţii de Mohamed al II-lea şi încercările lor de a se libera li-au îngreuiat situaţia. Numai de la intervenţiile Rusiei în Orient, s'au putut dobîndi oarecare privilegii (p. 102). Intr'un scurt istoric, se aminteşte de Ştefan-cel-Mare (pp. 139 şi 144) şi de concursul pe care Domnii romîni l-au dat lui Sobieski (p. 186). Infrîngerea lui Petru-cel-Mare la Prut este atribuită atitudinii Moldovenilor în cari se încrezuse (p. 203). Se vorbeşte de bătălia de la Rîmnic la 1789 (p. 218) şi de zavera de la 1821 (p. 240). Autorul nu ştie însă nimic de Mihai Viteazul.

In vol. II, intitulat „Dizionario geografico-storico dell'impero ottomano", se menţionează judeţele cu capitalele lor. In Tracia şi Albania locuiesc şi Valahi, „cari sînt foarte muncitori" (pp. 10 şi 264). Supt vorba „Valahia" se vorbeşte de bogăţia acestei ţeri.

Locuitorii au încă portul vechilor Daci. Constantin Mavrocordat a desfiinţat robia la 1735. Limba are de basă pe cea latină (p. 287). Populaţia Moldovei este evaluată la 500.000 de suflete (p. 173). Bucureştii au 60.000 locuitori (p. 34), Iaşii 40.000 (p. 122).

3.— **„Abrégé chronologique de l'histoire du Nord,** ou des états de Danemarc, de Russie, de Suède, de Pologne, de Prusse, de Courlande, etc... par Lacombe, avocat. Paris, 1762."—Două volume.

In vol. I se povesteşte bătălia de la Prut (1711) şi atitudinea Domnilor romîni (pp. 258-9) şi se menţionează în treacăt intrarea lui Münich în Moldova la 1739 (p. 566).

In vol. II se aminteşte de relaţiile Moldovei cu Polonia, începînd cu anul 1359 până la 1686 (p. 501 şi urm.) Ştefan-cel-Mare este arătat ca trădător faţă de Poloni, dar înfrîngerea acestora e mărturisită (p. 538). Autorul ştie de colaborarea Domnilor romîni cu Sobieski la 1673 supt zidurile Hotinului (p. 618). Aminteşte că printre trupele lui Carol al XII-lea erau şi Romîni [1] (p. 290).

Ioan C. Filitti.

Un manuscris al lui Ieremia Cacavela din biblioteca lui Constantin Brîncoveanu

La p. XII din introducerea sa la volumul XIII din colecţiunea Hurmuzaki, A. Papadopulos-Kerameus ni dă, între altele, cîteva ştiri despre învăţatul călugăr grec Ieremia Cacavela, cunoscut ca fiind unul din dascălii la Academia Domnească din Iaşi spre sfîrşitul veacului al XVIII-lea [1].

Aflăm într'această prefaţă că Ieremia a scris, între altele, o traducere din limba italiană a unei descrieri despre asedierea Vienei de la 1683, traducere rămasă inedită până acum. Aceastâ lucrare există, după cum se pare, în două copii. Legrand menţionează una ca figurînd printre manuscriptele bibliotecei mitocului Sfîntului Mormînt de la Constantinopole, iar cealaltă co-

---

[1] Cf. Iorga, *Studii și doc.*, IX, 118.

[2] Răp. N. G. Dossios credea că acest Cacavela era la Iași pe la 1670-1698 (v. *Studii Greco-Romîne*, I, p. 35). Avem acum dovada că el n'a putut pleca la Iași decît după anul 1686.

pie se află de mai bine de un veac în Anglia, unde fusese adusă de on. Frederic North, mai tîrziu al cincilea Conte de Guilford (mort în 1827), un bun cuoscător al Orientului, de oare ce fusese cancelar al Universităţii înfiinţate de Englesi la Corfù în timpul cînd Insulele Ioniene erau supt stăpînirea britanică [2].

După ce a trecut prin diferite mîni, acest manuscris fu cumpărat la o licitaţie în anul 1914 de British Museum, unde se află azi sub No. Add. Ms. 38890.

Conferenţiarul pe lîngă Universitatea de la Londra F. H. Marshall ni dă azi o ediţie bine îngrijită a acestui manuscris (Cambridge University Press, 1925), textul grec, traducerea englesă şi introducere.

Această lucrare va fi, fără îndoială, întrebuinţată de cei cari se vor ocupa de cultura elină în ţara noastră, ţin însă să amintesc cîteva informaţii date de d. Marshall despre Ieremia Cacavela.

Aflăm că acesta se născuse în insula Creta, că el călătorise mult, în Asia Mică, la Lipsca şi la Viena. In timpul lui Şerban Cantacuzino, îl găsim în Muntenia, unde activitatea lui literară a fost relevată între altele de d. N. Iorga, în „Manuscripte din Bibl. Străine", Anal. Acad., secţ. ist., ser. II, XX, p. 213, şi „Ist. Lit. Rel.", p. 209.

Manuscrisul publicat acum de d. Marshall este datat din Bucureşti în Decembre 1686. La începutul volumului se află următoarea adnotaţie, dată în facsimile de editor:

„A lui Constantin Brîncoveanul Vel Spăt. Scoasă de Ieremia Cacavela dascalul şi egumen Plăviceanilor, după limba frînceească (sic) **pe limba grecească, şi scrisă de popa Necula: l[un]a Noem. d. 1., l[eat] 1687"** [1].

Reiese deci că Ieremia Cacavela fu egumen al schitului Pläviceni (jud. Olt, com. Dudul, pe malul stîng al Oltului) şi că această

---

[1] Cf. *Burke's Peerage*, la fam. Guilford.

[2] Această însemnare ar dovedi că trecerea lui Constantin Brîncoveanu de la Spătărie la Logofeţie ar fi avut loc după „1 Novembre 1687". Răposatul Ştefan D. Grecianu citează însă un act unde viitorul Domn este iscălit ca Mare Logofăt în ziua de 15 Martie 1687 (cf. *Viaţa lui Constantin-Vodă Brîncoveanu de Radu Vel Logofăt Grecianu*, p. 265). Dacă socotim anul începînd de la luna Septembre, reiese că Brîncoveanu ar fi fost numit Mare Logofăt între Novembre 1686 şi Marţ 1687, calculînd după calendarul nostru. Istoricii noştri ni vor fixa poate această dată cu mai mare precisie.

copie a manuscrisului a făcut parte din cărţile vestitei biblioteci brîncoveneşti, de unde se va fi rătăcit poate mai tărziu la Corfù, înainte de a fi transportat în Anglia. Din prefaţa manuscrisului vedem că traducerea fu dedicată lui Şerban Cantacuzino, fiind executată însă din limba italiană, după porunca Spătarului Constantin Brîncoveanul. Ştiri istorice inedite nu găsim în ea, originalul fiind tipărit fără nume de autor de Gio. Giac. Hertz, în Veneţia, în anul 1683, ediţie foarte rară [2].

După moartea protectorului său, Şerban Cantacuzino, ştim că Ieremia Cacavela se mută la Iaşi, unde deveni dascălul beizadelei Dimitrie Cantemir.

Constantin I. Karadja.

O mărturie a Doamnei Elina despre bătălia de la Finta.

Supt no. 773, anul 1653 al Arhivei Naţionale Săseşti din Sibiu, se află o scrisoare, socotesc a fi a treia, după acea îndreptată către Gheorghe Rakoczy I şi cealaltă trimisă „Catrinei judeceasa", din cîte avem de la înţeleapta Doamnă a lui Matei Basarab. Este trimisă din Rucăr, unde se retrăsese dinaintea lui Vasile Lupu năvălitorul şi este trimisă imediat după bătălie, a doua zi chiar, Miercuri, 18 Maiu. Războiul fusese foarte greu, călărimea Moldoveanului căzuse, iar pedestrimea fusese încunjurată de oastea lui Matei. Se întîmplase ceva rău, „pentru că întru iuţimea războiului cîţiva şi deîn boiarii noştri cei de frunte s'au rănit". Nu spunea bătrîna Doamnă că însuşi „prealuminatul său Domn" fusese rănit. De sigur ştirea ar fi făcut impresie rea asupra conducătorilor Saşilor. De aceia ea tăcea, dar cerea să vie fără zăbavă un „hirurgus bun, căci aici la noi sînt oameni proşti, nu sînt meşteri cum ar trebui".

Scrisoarea, în româneşte, este bine conservată, ca şi pecetea mică pe ceară roşie.

Helena, Dei gratia Principisa Valachiae Transalpinae, prudentibus ac amplissimis dominis nobis optimis vicinis sincerisque

---

[1] Kabdebo *(Bibliographie der Türkenbelagerungen Wien's)* nu cunoaşte ediţiunea din 1683; sub numărul 339 găsim însă o ediţie din anul 1684 în 4⁰.

amicis consuli ac iudici regio amplissimae civitatis cibiniensis, salutem ac benevolentiam nostram.

Dentru prietnicia şi voia cea bună carea în toată vreamea avem cătră dumneavoastră vecinii noştri cei buni şi credincioşi n'am putut zăbovi a nu face şi pre dumneavoastră părtaşi acestii veşti bune şi veasele, care ne se aduse astăz Miercuri după amiazăzi, în 18 zile de Mai, aici în satul nostru în Rucăr, de la Măria lui prealuminatului Domnu mieu, cum eri Marţea să fie avut războiu foarte greu cu pizmaşul nostru Vasilie-Vodă tocma până în seară şi mila lui Dumnezeu cea mare adus-au biruinţa în partea noastră, atîta cît toată călărimea lui au căzut. Şi, rămîind pedestrimea, s'au închis în carăle taberii lor, înpreună cu Vasilie-Vodă şi cu ginere-său Cazacul, şi oştile Domnu-mieu i-au încunjurat de toate părţile, şi aşa avem nădejde în mila lui Dumnezeu să se surpe semeţia vrăjmaşilor noştri şi ai Domniilor Voastre, până în sfîrşit. Păntru care şi derept care lucru fie har, laudă şi mulţemire, Deo Peroptimo Maximo, qui superbis adversatur, humilis (sic) autem dat gratiam. Lîngă aceasta, pohtim de la Dumniile Voastre, hoc etiam beneficium. Pentru că întru iuţimea războiului cîţiva şi deîn boiarii noştri cei de frunte s'au rănit, de va fi în cetatea Dumnilor Voastre vre un hirurgus bun ca acela care să poată fi de folos, dumneavoastră să nu-l apăraţi a-l slobozi să vie fără zăbavă, cu această slugă a noastră, că aici la noi sînt oameni proşti, nu sînt meşteri cum ar trebui. Noi derept aceia foarte vom şti har dumilorvoastre; interim, divina tutela, Vestras Amplitudines vehementer commendamus. Datum Rucarum, die 18 mensis mai, anno Mundi Creationis 7161.

Vestrarum Amplissimarum Dominationum vicina benevola.

Helena.

T. G. Bulat.

DOCUMENTE

Acte domneşti şi vlădiceşti privitoare la Vlădeşti-Vîlcea (1614-1746)

Comunicate de **T. G. Bulat.**

Cu mila lui Dumnezău Io Radu Voevod şi Domn a toată Ţara Rumânească, fecior bunului răposatului Mihnei-Vodă, nepot bătrînului şi răposatului Io Alexandru-Vodă, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domnii Meale Lucăi şi frăţâni-său lui Iovan

i Oprea, neguţători ot Vel Ocna, cu feciorii lor ce le va lăsa Dumnezău, ca să le fie lor un loc de vie în coasta Turburei, pentru că au fost cumpărat-o Luca, Iovan i Oprea de la Stanislav şi de la frate-său Berivoe drept aspri 1350 gata. Şi au fost făcut Luca i Iovan i Oprea vie pă acel loc. Şi iar au cumpărat o livade cu pomet în polele vii de la Stanislav şi de la Nistor i de la Mihail de la toţi, rudeniile lor, drept 300 aspri gata. Şi iar au cumpărat Luca i Ivan i Oprea un loc desupra vii lor de la Oprea i de la Stanislav i de la Nistor i de la Stan Bobocel şi de la Ion Catana şi de la toţi fraţii lor drept 440 aspri gata. Şi iar au cumpărat Luca şi Ivan un loc [de la] feciori Savti Neculea i de la Stan i de la Stoica şi au făcut ei vie pe acela loc drept 430 aspri gata. Şi iar au cumpărat Luca i Ivan i Oprea de la Radul Grecul 2 fălci de loc de pădure drept t. 1 gata. Apoi Luca şi Ivan ei au dat aspri 200, iar Oprea el au dat aspri 100. Şi iar au cumpărat Oprea o vie de la Nistor ce au fost de spre Luca şi de spre Iovan, drept aspri 1400 gata. Şi iar au cumpărat Luca cu fraţii lui Oprea i Ivan o sălişte de casă în Vlădeşti de la Nistor drept 200 aspri gata. Şi au vîndut aceşti oameni aceastea ale lor moşii de a lor bună voe şi cu ştirea tuturor megiaşilor dinprejurul şi din partea Domnii Meale. Şi au fost atuncea mărturii, anume popa Oprea, i Dumitru i Matei i Stoica Petriman i Nistor i Stanislav i Voico bărbiarul i Pătru diacon. Drept aceaia i-am dat şi Domnia Mea Lucăi cu frață, lui Ivan i Oprea ca s[ă] fie viile şi aceste moşii ce-s zise mai sus ocine lor şi feciorilor lor i nepoţilor şi strănepoţilor lor şi de niminea nemişcat peste zisa Domnii Meale. Iată adecă şi mărturii am pus Domnie Mea pan Iane Vel Ban al Craiovei, pan Costea Vel Vor., pan Vintilă Vel Log. i Deadul Vel Vist. i Luca Vel Spat. i Mihalachie Vel Stol. i Bratul Vel Com. i Lupul Vel Pah. i pan Bărcan Vel Pos. Şi am scris eu Stancul Vel Ocnă, luna Avgust 4 dni de la cursul anilor de la Adam ani 7122.

II.

Milstiiu bjiiu Io Matei Basarab Vvd. gspd. davat gsdvami siiu poveleanie gsdvami acestui om anume Ivan i Oprea ot Vlădeşti ot sud Vîlcea ca s[ă] fie volnici cu aceasta carte a Domnii Meale de a pune pre Duvalmu staroste (?) mănăstirii Cozii să-şi

[1] Original.

întoarcă de la el 1 iapă cu doi cârlani (sic ?), pentru că au venit aceşti oameni ce scrie mai sus de s'au jăluit cum au mersu Sima Logofătul de le-au luat aceaste capete de cai den stava mănăstirii. Deci Domnia Mea dau acestor omeni ce scrie mai sus să-şi întoarcă caii de la tine Duvalmu carele eşti al mănăstirii. Şi de neminea opreală să n'aibă naintea cărţăi Domnii Meale, pentru că aşa e învăţătura Domnii Meale. Că şi Sima Logofăt încă au mărturisit în Divan înaintea Domnii Meale cum au datu Duvalmu aceşti cai prin măna lui. Deci să fie volnic să-şi întoarcă caii de la tine. De-ţi va părea strămbu, să vii de faţă.

Mai 1, vl. 7141.

Pecete mică neagră.

Monogramă.

III.

† Cu mila lui Dumnezău Io Matei Vvd. şi Domn a toată Ţara Rumănească, nepot bunului şi marelui bătrînului răposatului Io Basarab-Vodă, dat-am Domnia Mea porunca Domnii Meale Oprei şi lui Ivan din Vlădeşti ot sud Vîlcea cu feciorii lor ce le va da Dumnezău, ca să le fie lor o vie în Vlădeşti de pe vale cu livadia şi cu pomet şi cu casa şi cu coasta, pentru că au cumpărat Oprea şi Ivan această vie ce scrie mai sus de la Mitrea şi de la feciorii lor din oraş ot Rîmnic drept 700 aspri gata. Şi au fost omeni buni mărturii, anume: din Vlădeşti, Radul Log. i Nistor Petriman i Dumitru i Andrei i Ghigul i Stan i Radul i Anghel i Neagul i Lăpădat i Ioga, i Ivan feciorul Lucăi, Şi iar au cumpărat Oprea i Ivan un loc în coasta Turburei de la Anghel şi de la Priia din Vlădeşti drept 140 aspri gata. Şi au fost mărturii anume Dumitru i Luca, i Maria i Pătru. Şi iar au cumpărat Oprea un loc în coasta Turburei de la Stoica Ghiaţă drept 320 aspri gata. Şi au fost mărturii Nistor i Matei i Vălsan i Stanislav i Luca. Şi iar au cumpărat Oprea un loc în colnicul Hanăşului de la Stanislav şi de la rudeniile lor drept 330 aspri gata. Şi au fost mărturii popa Stanislav şi Luca. Şi iar au cumpărat Oprea o falce în colnicul Hanăşului de la Radul fratele lui Nistor drept 310 aspri gata. Şi au fost mărturii Dumitru i Anghel i Stoica (rupt). Şi iar au cumpărat Oprea de la (rupt) alături cu locul popii lui Stan drept 100 aspri gata.

. . . .

Iată şi mărturii am pus Domnia Mea pan Radul Buzăscu Vel Ban al Craiovei i pan Ivaşco Vel Vor., i pan Radul Vel Log., i pan Gligorie Vel Vis., i pan Tudosie Vel Spăt., i pan Mihalachie Vel Stol., i pan Bucica Vel Pah., i pan Buzănca Vel Com., i pan Costandin Vel Post. Şi am scris eu Pärvul gramaticul în oraş în Bucureşti.

Iuni (?) 21, 7141.

IV[1].

Mlstiiu bjiiu Io Antonie Vvd. i gspdnu davat gsdvami siiu poveleanie gsdvami bolerin gsdvami Vel Vor. ca s[ă] fie volnic cu această carte a Domnii Meale de s[ă] aibă a strängerea 6 megiaşi bătrîni den sat den Vlădeşti să adevereaze unde iaste moara Oprii Log.: fost-au vad bătrînu într'acel iazu au ba, şi în locul acestei mori fost-au şi altă moară denainte vreame au n'au fost ; şi săntu parii acei vechi şi acuma au nu sînt. De va fi vad bătrîn unde iaste moara Oprii Log., şi de s'or vedea parii cei vechi, ş'acuma să aibă a darea Iane Grecu treapădul ug—; iar, de nu va fi vad bătrîn, să dea Badea Log., treapădul, pentru că au avut amândoi pără de faţă.

Şi aşa am judecat Domnia Mea. Intr'alt chip să nu fie.

I sam reč gsdvmi. Pis msţa Noem. 22, lt. 7178.

Pecete mare aplicată.

Monogram.

V[2].

Mlstiiu bjieiu Io Şărban Voevod i gospodin pişem gspdvmi vouă sluijtorilor ot Vel Ocna şi voaă săteanilor ot Vlădeşti. Către aceasta vă fac în ştire Domnia Mea pentru că aici înaintea Domnii Meale jălui Badea Logof. cum că are un frate mai mic anume Dumitru, de şade în casa lui la Vlădeşti şi iaste nedespărţit de dînsul; acela ţine casa. Deci, pentru rînduiala dăjdilor, făcutu-i-au boearinul Domnii Meale Radul Vel Vistier ca să aibă pace de toate dajdiile şi pre ravaş făcui Domnia Mea şi carte ca să aibă pace de tot omul, numai să-şi tragă dajdea cu frate-său. Iară voi păste răvaş şi preste cartea Domnii Meale îl puneţi să dea

[1] Original.
[2] Original.

cu voi la vaca grasă şi la oi şi la unt. De care lucru iacă poruncesc Domnia Mea să căutaţi să ascultaţi de porunca Domnii Meale, să nu fiţi tari de cap, că apoi veţi păţi rău. Tot omul să-i dea bună pace, de nimenea băntuială să n'aibă. Aşijderea şi voaă slugilor boiarinului Domnii Meale Vel Vist., vericare cu slujbă veţi umbla, voi încă să ascultaţi de răvaşul stăpînului vostru şi de porunca Domniei Meale, pre acesta pă Dumitru să-i daţi foarte bună pace de toate dajdiile, de nimini băntuială să n'aibă, iar altu cine va mai avea Badea Log. să ajute la dăjdi pre putinţă. Pentru că aşa iaste porunca Domnii Meale. I is sam rec gsdvmi.

Iunie 16, 7188.

Ştefan bjieio mlstiu ramniceschi.

VI[1].

Ştefan bjieio mlstiu ramnicenschi.

Inaintea noastră venit-au Dumitru feciorul lui Onofrie călugărul ot Vlădeşti de jelui, zicînd cum că i-au lăsat tată-său o parte de moşie ce să chiamă Slănini afară din partea celorlalţi fraţi şi cînd i-au lăsat această moşie fost-au întru slăbiciunea morţii; şi, neputînd să-i facă scrisoare, chemat-au pre popa Costandin de la Vlădeşti. Şi ş'au iscălit numele lui într'o hîrtie şi au învăţat pre popa Costandin să-i facă scrisoare. Apoi, umblînd acesta Dumitru cu acea iscălitură, o au pierdut, şi n'au apucat să-i facă scrisoare precum au învăţat tată-său. Deci au venit înaintea noastră de s'au jeluit şi ne-au spus cum că nu-i îngăduesc fraţii să ţie acea parte de moşie. Şi ne-au spus precum au învăţat tată-său pre popa Costandin să-i facă scrisoarea aceasta. Şi noi, necrezînd cum să fie una ca aceasta, am chemat pre popa Costandin înaintea noastră şi i-am pus groaznic şi înfricoşat blestem asupră-i, cum să spuie cu dreptul, de va fi lăsat Onofrie călugărul acea parte de moşie fiu-său Dumitru, să o ţie afară den partea fraţilor lui, şi, de-l va fi învăţat, să-i facă şi scrisoare desupra acei iscălituri, ce au făcut Onofrie. Şi el aşa mărturisi înaintea noastră cum cu adevărat au lăsat acea moşie să o ţie Dumitru şi cum că l-au şi învăţat să-i facă şi scrisoare. Deci noi după mărturia lui am dat această carte a noastră de judecată la mîna lui Dumitru ca să aibă a ţinea acea moşie cu bună

[1] Original.

pace, care i-o au dat tată-său afară din partea fraţilor lui. Iar carii n'ar asculta de această carte a noastră, unii ca aceia să fie supt blestemul lui Dumnezeu şi afurisiţi. Aceasta scriem.

Ian. 4, vlt. 7196.

Ştefan episcop.

VII [1].

Climent mlstiu bjieiu episcop ramniceschi.

Incredinţăm cu această scrisoare a Smerenii Noastre pentru că, avînd pricină Diicul Vlădescu cu Gheorghie bogasiaru de la Vel Ocnă, pentru o moară den rîul Vlădeştilor, ce au fost a moşului Dicului şi a părinţilor lui de sute de ani, precum şi acum stăpăneaşte Diicul, prefăcînd moara de trei ori păn acum, şi avînd şi acest Gheorghie un scaun de vie părăsită, cu livade în poalele viei, s'ar fi prepuind Gheorghie cum că acel vad de moară iaste în livadea lui, ce au luat de zeastre el în polele vii. Deci, întâmplându-se călătoria Smereniei Noastre, mergînd la schitul nostru Sărăcineşti, am stătut drept acea moară, şi am chiemat oameni bătrîni şi am cercetat lucru cu amăruntul. Şi după spusul oamenilor s'au cunoscut că fără cale să scoală Gheorghie, că, luînd şi noi sama, am văzut că moara iaste pusă în rău pe moşiea Dicului Vlădescu, iar nu iaste în livadea lui Gheorghie, că livadea iaste mai sus în poalele viei şi nici nu iaste cu putinţă să meargă apa păn livade şi mai vărtos că Gheorghie n'au stăpănit nici stăpăneaşte acel vad de moară, ci iaste bun şi drept al Dicului Vlădescul, după cum şi cartea de mărturisanie are de la oameni de acolo. De care pricină încredinţăm cu iscălitura Smereniei Noastre ca să s[ă] crează.

Climent episcop romn.

Noem. 21, 7255.

* * *

Din timpul primei ocupaţiuni ruseşti în ţerile româneşti

Comunicat de *T. G. Bulat.*

BANATUL CRAIOVEI

Ponturile ce s'au trimis la acest Divan de la Înălţimea Sa ghineral feldmarşal în ce chip să să urmeze, cum înlăuntru arată.

[1] Original.

Noi graf Petru Romeanţov a oştilor a singure stăpănitoarei a toată Rosia prea milostivei stăpînei meale, ghinăral feldmarşal al Malorusiei governator al colegiei Maloroşiei, prezădent al sfîntului apostolului Andrei şi al purtătoriului de biruinţă Gheorghie şi al Sfîntului Alexandru Nevschi şi al sfintei Anei Golstinei cavaler.

La toţi ori de ce stare ai cinului aît bisericesc cît şi politicesc: către d-lor judecătorii divanului ai Banatului Craiovei şi către alţi boeri simpatrioţi şi către toată obştea arăt a mea adevărată bună voinţă, dînd înş'iinţare pentru împlinirea voinţăi a prea-înălţatei şi prea-milostivei *imperatoreşti ei mărimi*[1]: ca norodul cel de o credinţă cu noi, păzindu-să cu puterea armelor a mărimei ei de jugul vrăjmaşului, să să folosască şi cu cea din afară linişte şi buna viețuire cu toată dreptatea, după cuviinţa şi starea fieştecăruia: nu iaste diastah carele pusă (?) înainte despre partea mea toate ceale trebuincioase mijloace spre îndreptarea cea cuviincioasă la aceste locuri, pentru ca să curgă trebile cu toată graba şi ca să să păzească norodul de orice silnicie şi greotate, carele rabdă de la uni care pentru al lor cîştig, cu puterea slujbei împărăteşti le fac silnicii, întemeind la această adevărată stare; toată porunca mea s'au dat către cei orănduiţi despre partea ostăşească spre povăţuirea locului; aşişderea şi spre boieri. Pentru aceasta ascultînd cele de obşte cereri ale Banatului Craiovei la luna lui Aprilie şi a lui Dechemvrie anului 1773, am înoit ceale ce sînt ale povăţuirei cei de acolo, ca să nu mai fie supus divanul Craiovei la divanul Prinţipatului Ţărei Rumăneşti: şi la aceiaşi vreme am scris şi către d-lui bregadiriul şi cavaler Meder, ca către un povăţuitor mai mare la acele locuri, ca să orănduiască la acel pămînt, deosăbit ceale orănduite pentru treaba oştirei cu toată uşurinţa, înştiinţarea a toate poruncile meale şi a metaheresiri pentru cel mai bun folos: pentru slujba *imperatoreştii ei mărimi* la care să întemeiază însuşi a locului norocire şi cel de obşte folos, întinzînd grija mea spre aflarea a orice mijloc trebuincios, spre liniştea şi întărirea şi slobozania norodului acestuia. Eu am luat cu bucuroasă inimă ceale arătate de iubitoriul de Dumnezeu episcop al Rîmnicului 'hir Chesarie, ce iaste păstor a tot Banatul şi dinspre partea tuturor boerilor, ponturile ce sănt spre folosul locului şi, sinfonisind la ceale scrise, fac hotărîrea după cum urmează:

1.

Puterea orderului mieu de la 31 ale lui Dechemvrie anului trecut 1773 iaste că divanul Craiovei să nu fie supus la divanul

[1] În text scris deosebit de mare.

Țării-Rumînești și cu aceasta să întărește cum că divanul Craiovei iaste făr de mijlocire supt stăpînirea mea: păzirea bunei orăndueli la acest divan, silința și împuternicirea trebilor după slojba și ocrotirea norodului, la cea întăiu șădere la divan, să va orăndui un obraz după însumi a mea alegere, la care toată porunca i să va da și datorie va avea să urmeze, spre povățuirea trebilor după cum iaste la Moldova și la Țara-Rumînească. Și, precom Rîmnicul după topotesia lui iaste foarte mai plăcut decît Craiova, pentru cea mai cu odihnă povățuirea locului, pentru aceasta divanul trebuește să să mute la acel oraș al Rîmnicului.

2.

Toate pricinile trebuește să să vorbească și să să hotărască în divan și după cea de obște soglașenie [1] a judecătorilor divanului, după pravile și după orînduiala și după obiceiu locului, iar nu după voia celui mai întăiu stătător, care este orănduit, sau după plăcerea altui cuivași cu neunită părere. Făcînd adăogire de strigare la ceale trebuincioase pricini carele cer de obște sfat, trebuește să să chiame și iubitoriul de Dumnezeu episcop; une ori și alte cinuri duhovnicești; și acolo unde va cere trebuința ca să fie hotărîrea și întărirea mea, trebuește adunarea să-m arate.

3.

Pentru ușurința divanului spre cea mai de grabă săvîrșirea trebilor spre slojbe, departamentul ce iaste pentru alegerea pricinilor de judecată să fie supus divanului, fiind cu număr și aceia care să vor alege de divan și să vor orăndui la departament după vrednicia lor: pentru care-i să-m facă înștiințare.

4.

Toate cererile stăpînitoriului corposului să să înplinească făr' de nicio pierdere de vreme: aceasta iaste cea dintîi și mai mare făgăduință, ca să să dea după datorie și ceale trebuincioase pentru oștire: care oștire păzește îndreptarea și odihna norodului acestuia. Pentru aceasta divanul are datorie ca să-m raportuiască la fieștecare două săptămîni de toate trebile ce vor curge la divan, arătîndu-m cu amăruntul ce s'au orănduit și ce înplinire s'au făcut și ce nu s'au înplinit și pentru ce.

5.

După întîmplarea războiului nu poate să piarză nici prea puțină vreme, pentru aceasta lesne să să întîmpleze a nu da stăpînitorul corposului nicio înștiințare la divan: ci a orăndui după

[1] Acord unanim.

trebuinţă la ceale mai de aproape ţinutori, atît podvoade cît şi altele asemenea: atuncea cu toată graba să să înplinească porunca lui. La această întămplare stăpănitoriul corposului dă înştiinţare la divan şi ispravnicului porunceşte cu order, însămnînd numărul celor trebuincioase, arătînd anume, cui şi cu a cui iscălitură să să dea cele orănduite şi strănse; pentru ca să nu fie divanul la bănuială cînd să vor arăta cvitanţăle. Iar pentru ce vor pătimi acei ţărani, divanul are datorie să-i uşureze la alte întîmplări, pentru care divanul are datorie cu amăruntul să-m raportuiască la fieştecare 15 zile cu ecstract.

6.

Măcar că păzirea a bunei orăndueli şi silinţa spre cea mai de grabă cuviincioase împlinire a celor orănduite şi după cuviinţă a fieştecăria cereri, după dreptatea mulţămirii iaste o adevărată datorie a tuturor judecătorilor divanului, dar, la nescarva întămplătoare trebuinţă de să va întîmpla de la vre unul vre-o zăbavă sau lenevire sau vre-o cădere a ticăloşilor lăcuitori, pentru îndemnarea săvărşirei şi pentru cercetarea celor ce au silnicit pe ţărani, divanul are datorie să trimiţă într'adins(ă) din boerii aceia care nu au nicio dregătorie, sau şi din însuş judecătorii divanului, însă rămîind la divan numărul cel cuviincios, care să caute trebile şi acelea ce să vor orăndui. Boerii ce să vor orăndui pentru această cercetare, de nu vor avea vre un venit sau leafă, divanul să le orănduiască după boeria şi vrednicia lor, ce va fi cu cuviinţă pentru chivernisala lor, în cîtă vreme să vor arăta la această slujbă: şi suma aceasta să să ia de la aceia care să vor arăta greşiţi. Însă la aceste trimeteri trebueşte să să păzască rîndul fieştecăruia.

7.

Orănduiala cu deosăbit orderul mieu, după starea cea de acum a banatului Craiovei, divanul trebueşte să orănduiască suma zaherelii pi la sate după numărul norodului ce va lăcui acolo făcînd acest fel de catagrafie să să dea la ispravnici, care să să silească la strîngerea a toată suma, după orănduiala făr de nicio pierdere de vreme sau zăbavă şi să să d'a acolo unde o fi trebuinţă. Ispravnicii să nu să amestece nici de cum la cisla cea măruntă a ţăranilor. Ţăranii să-ş facă între dînşii cisla cît să cade, să dea fieştecare după starea şi puterea lui; şi, la primirea celor date de la ţărani, ispravnicii să dea cvitanţie la fieştecare ţăran; şi acolo unde va fi să dea ispravnicii ceale strînse, să iea cvitanţie de la cei ce le vor primi. Măsura ce să va măsura zahereaua trebueşte să fie pecetluită cu pecetea de la departamentul proviantului şi a celui mai mare povăţuitor despre partea oştirei. Măsurile acestea să fia pretutindenea tot un

fel: alte măsuri să nu facă cinevaşi: iar, de să va arăta cineva împotrivitor la aceasta, adecă să facă a lui măsură, acolo să să pedepsească după pravilă.

8.

Pentru lipsirea deportării şi a nelesnirii proviantului, departamentul să nu orănduiască deosăbit pentru strîngerea proviantului, numai după asignaţia stăpînitoriului corposului. Datorie au comisarii locului, strîngînd proviant, să-l dea la polcuri şi de acolo să ia cvitănţi; ıa care stăpînitorul corposului sinfonisind cu divanu, va găsi mijloc mai cu lesnire pentru aducerea zaherelii de la locori e ceale mai de aproape Departamentul proviantului trebueşte să-şi aibă socoteala lui cu polcurile şi cu divanul.

9.

Asemenea orănduială să să păzască şi la gătirea fănului şi la darea lui pă la polcuri şi la orice comandă, ce să va afla în Banatul Craiovei. Aşişderea şi strîngerea dobitoacelor pentru mîncarea ostaşilor şi altele asemenea, care să vor orăndui despre partea mea, sau despre partea stăpănitoriului corposului.

10.

Pentru cea cuviincioasă chivernisală a locului, păzind obiceiu cel veichiu la fieştecare ţinut, să fie cîte doi ispravnici, schimbîndu-i pe fieştecare an. Aceşti ispravnici cu de obştea divanului strângere să să aleagă cîte doi şi cîte trei la o isprăvnicie şi, alegîndu-i, scriind vărsta fieştecăruia, slujba ce au slujit şi vrednicia lui, să-m arate aşezarea. Şi, de să va întîmpla să să arate cinevaşi dintr'aceşti ispravnici leneşi şi făcînd nedreptate norodului, divanul, scoţându-l din dregătoria lui, să-l dea la cercetare şi la judecată. Şi, pănă să va săvîrşi această cercetare, divanul poate, cu de obşte sfat, să trimiţă altul vrednic în locul l ui pentru săvîrşirea trebilor, şi pre care vor orăndui să-m facă j n ştire. Cel orănduit în loc ispravnic să fie pănă să va săvărşi ludecata; şi, de nu să va îndrepta cel greşit, să fie altul în ocul lui după cum scriem.

11.

Ca să nu am eu nicio discolie la darea confirmaţiei, adecă a întărirei la aceşti care îi va alege divanu cu de obşte sfat: aşişderea şi acelora care îmi va arăta cererile lor, pentru ca să dau după cuviinţă fieşte-căruia dreptu, după slujba şi vrednicia lui divanu are datorie ca să-m trimiţă catagrafii de toţi boerii, care să află cu boeria: cine şi unde au slujit şi din ce vreme să află în slujbă. Această înştiinţare divanu să mi-o trimiţă cu deobşte sfat.

12.

Zapcii locului să aibă chivernisala lor după veichiul obicei, să ia zeciuiala den toate acelea care să vor orăndui de la divan, să strîngă de la ţărani, afară din ceia ce să va orăndui să strîngă pentru oştire şi să aibă acest folos, fieştecare din ţinutul acela, care să află zapciu sau chivernisitor şi să nu să amestece alt undeva, cu niciun mijloc pentru căştiguri. Această orănduită zaciuială destulă plată iaste pentru osteneala lui. Iar, de să va arăta de la vreuru a să pricinui o cît de mică pagubă a norodului sau nedreptate, vănănd el cîştigul lui cel rău, are să ia pedeapsa, foarte, după pravilă.

13.

Şi la chipul aceştii slobozanii ce să dă pentru zăciuială trebueşte cu orice mijloc să să tae mijloacele hrăpirei. Divanul are datorie să urmeaze după obicinuitul preţ al locului şi să orănduiască cît are să ia zapciu locului în bani, la orice strîngere a celor orănduite şi, luund zapciu de la ţărani, să dea iscălitură şi divanu să adevereze.

14.

Străngerea proviantului, a furajului asemenea după cererea la ponturi să fie în natură: şi afară din cea mai sus zisă zeciuială în bani făr de porunca mea pentru proviant i fîn i dobitoace şi altele asemenea trebuincioase, pentru armie ca bani (cavazi ?) nici de cum să nu să facă cislă, nici să să ceară aceasta de la ţărani.

15.

Veniturile ceale cuviincioase ale haznelii înpărăteşti, ocnele, vămile, dijmăritul, tutunăritu, vinericiul, oeritul şi altele asemenea să să vînză, însă păzînd la fieştecare obişnuitu hotar; urmînd aceasta mai înainte, pănă a să săvîrşi sorocul trebueşte să să strige după obicei, dînd pentru aceasta în ştire, atît la divanu Ţării Rumîneşti cît şi la Moldova, asemene şi la Basarabia, şi acolo în partea locului; şi oricare va vrea să compere poate să să arate acolo, sau cu vre un mijloc poate să răspunză la aceasta. Viind sorocul, strigîndu-să de două ori, la orice preţ să va sui di la acel după urmă cumpărători, să mi să dea înştiinţare şi să aşteapte de la mine voe pentru cumpărare şi după tocmeala să să facă cărţile.

16.

Pentru veniturile înpărăteşti şi pentru chieltuieli să ţie catastişe şi să nu le facă acestea la alte cheltuieli, fără numai la

acelea ce va fi cu cale orănduite. Căte să vor cheltui să să treacă la catastih, după formă, cu iscălitura aceluia ce va lua-o. Iar alte întîmplătoare cheltuieli făr de porunca mea, să nu facă nici de cum: la fieştecare lună să-m dea înştiinţare cît venit iaste în haznea şi cît s'au cheltuit. Şi, sfărşindu-să anul, trebueşte cîţi să află la haznea să facă socoteala; asemenea şi ispravnicii şi alte cinuri. Şi făcînd această socoteala să-m trimiţă ecstract pentru adeverinţă: acelor ce au dat deplin socoteala să li să dea cvitanţie, fiindcă făr de acest fel de lămurire nu poate nimenea să aştepte credinţa şi răsplătirea pentru slojba sa nici îl metahirisăsc la slojba sa. Divanu cînd dă atestaturi trebueşte să scrie înlăuntru cum că acel obraz nu are asupra lui nicio sumă înpărătească, adecă nu iaste dator bani înpărăteşti.

17.

De multe ori s'au dat înştiinţări la norod, cu cărţi deşchise şi după orderile meale cătră cei ostăşăşti: asemenea şi cătră boerii locului întărită poruncă pentru aceasta, ca în numărul celor aşa numiţi Arnăuţ sau Volintiri, numai aceia să să cunoască într'acestaşi chip şi să se folosească cu slobozenie, numai care vor fi la catagrafie a gheneralilor, a stăpînitoriului, la devezii şi la corpose adeverinţe şi trimíşi la slujba locului arătînd cum că sînt vrednici la slujba *a ei imperatoreştii mărimi*[1]. Iar, înpotrivă, aceia care iau asupra lor această numire şi făr de a nu lua o voie de la ghineral sau şi de iau voe trece sorocul şi ei să ascund(ă) pă la casele lor, care nu dau nici un ajutor la cea de obşte slujbă a ţărilor, ci mai vărtos să întîmplă de fac hoţii, ucideri, silnicii şi stingerea locului, pentru aceasta zapcii să să sileascä ca prinzîndu-i să-i dea la reale cazne. Cu toate acestea în toată vremea văz că vin la mine jalbile boerilor i ale ţăranilor pentru mai sus numiţii Arnăuţi care ascunzîndu-să fug de greutăţile şi slujbele de obşte ale locului, să împotrivesc şi cătră zapcii făcând stingere locuitorilor. Despre altă parte iarăşi să plîngu Arnăuţii de stăpînitorii locului cum că le fac silnicii şi supărări. Acum iarăşi, după cea d'intîiu a mea poruncă, dau întărire pentru această pricină: cu cale iaste să scriu mai înainte şi aceasta: a) după adeverirea stăpănitoriului corposului, toţi Arnăuţii care sînt arătaţi la catagrafii cu vrednicie spre slujbă, să aibă casăle lor slobode, atît pentru dajde cît şi pentru alte dări ale locului, fiindcă ei fac mişcare înpotriva vrăjmaşilor pentru odihna şi întărirea obştei; b) Şi, fiindcă numai această slobozenie pentru dănşii nu este destul pentru chivernisala lor spre toate ale războiului trebuincioase spre slujbe, divanul după arătare a stăpînitorului să orănduiască o sumă, pen-

[1] Scris deosebit de mare.

tru trebuinţa acestor ostaşi, deosăbit de cea dată a lor slobozenie. Şi această sumă să să strängă de ţărani, după numărul ostaşilor Arnăuţi; însă ţăranii între dînşii să-şi facă cislă, după cum şi în pontul al şasălea arată, pentru orănduiala zaherelei i a fănului. El va metaherisi această sumă pentru arme i pentru mondiru Arnăuţilor, care va orăndui stăpanitor corposului şi să-mi dea înştiinţare ce urmează la aceasta; c) Să să facă poruncă cătră zapcii cu hotărît straf, ca să păzască slobozenia Arnăuţilor şi de ale lor să nu să atingă; fiindcă la ei stă răspunsul, pentru depărtare după această numire de la slujba şi ceale de obşte datorii ale norodului, deosăbit nevoile şi stingerile, cari să pricinuesc de la dînşii: şi pentru aceasta ei însuşi să prinză pe cei asemenea făcători de rău, şi să-i dea la divan spre pedeapsă.

18.

Toate hrisovele Domnilor, la mănăstiri şi la biserici şi la preoţi după puterea lor, toate veniturile şi cele ce cuprinde, să să păzască nestrămutat, fiindcă acesta iaste locru dumnezăesc.

19.

Preoţii şi diaconii de toate dăjdile şi ceale de obşte datorii să fie slobozi. Dar nu mă îndoesc cum că după răvna şi fierbinţala pentru folos spre slujba *a ei imperatoreşti Mărimi* nu va fi prin putinţă ca să dea şi ei după ajutor şi după puterea lor, pentru oaste. Casăle lor, nesupărarea lor de conace trebueşte să să păzască; dar, la vreme de trebuinţă şi pentru mulţimea preoţilor şi pentru cea de acum întîmplare a războiului totdeauna a fieştecare biserici, să fie apărate 2 case.

20.

Mănăstirile, fiindcă au hrisoave şi de la mine salgovarde *(sic)*, cu sumă nehotărîtă, să aibă a mi să hotărî suma de oameni din satele lor, care să fie slobozi de toate dăjdile după analoghia Bucureştilor, pe care divanu împreună cu ceata bisericească, făr a nu alege pe cei mai bogaţi, ci de rînd.

21.

Cu acest feli de obraz şi boeri în loc, satele care sînt apărate cu salgobardiile *(sic)* meale, puind pricină ca sînt prădaţi şi neavînd după cinul lor venit, fiind şi săraci, orîndueşte-să cătava sumă de scutelnici, după preporţia cnejii munteneşti, care scutelnici cu obşte strănsură să să împărţască, după slujba, după cinul şi după starea fieştecăruia, din satele lor ceale bune, nealegînd pe cei bogaţi, numai să să caute cu dreptate. Dar cei ce vor rămînea să să întoarcă şi să să pue la obştea[sca] datorie.

22.

Nu iaste mai puțin cu cuviință a să orăndui și cel de trebuință număr al slujitorilor locului, la divan și la ispravnici și la alții, socotind trebuința spre slojba locului, iar nu după voe, pentru al însuș al lor enteres; și cîți vor prisosi să-i metaherisască la slujba cea de obște a locului și să-m trimiță înștiințare pentru toate aceste orănduite.

23.

Veniturile care după veichiul obicei nu întra în haznea și era în Banat pentru boerii Prințipatului Țării Rumînești, carele cu orderul mieu de la 31 ale lui Dechemvrie 1772 s'au scris mai nainte ca să să strîngă acestea și să să înpărțască boerilor divanului, și după temeiul acela să să urmeze și acum; și, de să învredniceşte cinevaşi din boerii divanului cu boerie la mai înaltă treaptă și la aceiaşi vreme să află și în slujbă, are ca să să mulțumească cu adăogirea cinstei acestia ce i s'au dat. Iar pentru slujba lui alt venit și scutelnici să nu aibă a cere, ci cu aceia ce i s'au dat mai nainte să fie mulțumit.

24.

Căte boerii vor trebui pentru canțalarie și pentru haznea, după obiceiu și după cuviință, divanul să orănduiască și, unde să va orăndui fieștecare, să mi să dea înștiințare.

———

Eu mă adeverez pe mine despre partea fierbințăli și a dragosti catre patria aleşilor boeri ai divanului, cum că la toate canonele acestea și punerea cu număr care dau, să vor sili pentru mai buna împlinire și cu locru vrednic de laudă să dea pildă la boeriile locului, care sînt supt stăpînirea d-lor, îndreptînd credința, carele deosăbit vor arăta la obște. Și toate boeriile de obște, silindu-să pentru săvîrșire dupe datoriea a slujbei lor, să rămîie mulțumiți cu ceia ce s'au orănduit pentru chivernisala lor, neunindu-să nici cu prea mic căștig rău. Așișderea și țăranii, știind cele adevărate ale lor datorii, ceale orănduite după starea lor, vor fi înstreinați de orice fel silnicie și greutate, silindu-să să înplinească ceale trebuincioase, avînd folos al pazăi și acoperămînt, nu numai de vrăjmașii cei den afar, ci și cei din lăuntru care pentru căștigul lor fac pradă și stingere, cu acest feli de faptă să vor învrednici toți proniei și ocrotirei *a ei imperatorești mărimi*. Și după slujba sa fieștecare să va învrednici răsplătirii.

Iar, împotriva aceasta, cîți să vor arăta leneși spre înplinire după datoria lor spre căderea norodului și socoteala care este poprită norodului de la lucru cel de obște, și la alte greșale

asemenea, unii ca aceia să vor pedepsi foarte după pravilă şi vor fi totdeauna necinstiţi.

Datu-s'au în Iaşi, Martie 6, 1774 anul.

Cu adevărat iscălit graf Romeaînţov.

Comunicat de **T. G. Bulat.**

* * *

28 Iunie 1827. Ioan Sandu Sturza-Vodă pentru „Nicolai Ficsănescu psalt al 2-lea den Curtea gospod a Domnii Mele", care, „prin jaloba ce au dat cătră Domniia Mea, au făcut arătare că starea neamului său ar fi de boerinaş şi din osăbită rănduială şi că, slujănd Curţii gospod, au săvîrşit cu sălinţă şi cu dreptate şi alte multe porunci ce i s'au dat", cerînd a fi şi el miluit. E „scos la rănduiala neamurilor", fiind scutit „de toate dările şi havalelile", «precum şi de cătră dumnealor dregătorii să nu să poată orăndui la slujbe şi porunci fără numai prin înnadinsu cartea gospod a Domnii Mele sau a Visterii, iar la slujbele rusumaturilor să aibă a scuti suma ce va avè, adecă oi de goştină, stupi i sfini de desetină şi vinul de văd[r]ărit... şi vinul din adevărate viile sale". Îi dă şi şase scutelnici, străini, „nefiind din cei strămutaţi de la un loc la altul, nici din cei fugiţi la baltă sau aiurea peste hotar şi întorşi la urma lor, adeveriţi fiind prin mărturiia dumilorsale dregătorilor de margine că sănt străini cu adevărat şi fără niciun amestic, făcăndu-i Visterii cunoscuţi, să aibă a-i scuti întru un an de zile de toate dările şi havalelile, iar după trecerea acelui unui an de zile aşăzăndu-să şi ei cu osăbită darea între ruptele Visterii, căte opt lei de numi pe fieştecare an, care bani giumătate să-i diai la Sf. Dimitrie şi giumătate la Sf. Gheorghie, dinpreună cu răsurile lor căte cincisprezăce parale la leu; plătind aceşti bani numai, vor rămănè de-aciia în de-a pururea apărarea şi scutirea de spre întămplătoarele havalele i alte orice angării vor fi asupra altor lăcuitori birnici a ţării".

Pecete mare cu chinovar. Comunicat de **N. I.**

DĂRI DE SAMĂ

C. C. Giurescu, *Noi contribuţiuni la studiul marilor dregători în secolele al XIV-lea şi al XV-lea*, Bucureşti 1925.

Erudită lucrare de migăloasă şi mai totdeauna sigură analisă.

Se cercetează întăiu Scaunul de judecată al marilor boieri. Se relevă dreptul de a judeca *acasă* (p. 8). Din judecata în

sfat fără Domn s'a desvoltat apoi anaforaua fanariotă. Judecata boierească se poate termina cu formula reservată Domnului (p. 10 nota 1). La datoria militară se tăgăduieşte autenticitatea documentului lui Gangur, tipărit de I. Bogdan, şi din acest motiv şi întrebuinţarea în veacul al XV-lea a cuvântului *ceată*. E de văzut şi terminologia militară din traducerea lui Herodot. Curioasă uciderea de Ştefan-cel-Mare biruitor a doi boieri munteni, atestată însă de letopiseţul de la Bistriţa (v. p. 11, nota 3): trebuie admis că Ştefan îi considera ca „vicleni" ai Domnului *lor*, pus de dînsul. De sigur că ţeranii nu veniau supt comandă de boieri, ci de vătămani de ai lor. Al treilea paragraf cercetează veniturile boierilor: scutiri, dăruiri, ruşfeturi de la particulari. Se semnalează (pp. 23-24) primele averi mari ale boierilor. Chestia dacă marii dregători erau scutiţi de dări rămâne încă a fi discutată (cf. pp. 25 7). D. C. C. Giurescu crede că boierii fără titlu exprimat în documente erau nobilii, stăpînitorii de pământuri, trăgîndu-şi dreptul de la aceste însuşiri (p. 28). Se putea aduce ca dovadă, în vechile acte moldoveneşti, menţiunea însăşi a moşiei, care era poate ultima formă a unei autonomii teritoriale (v. boierii de Dorohoiu, de Şomuz, de Ciortoroaia). Autorul afirmă cu dreptate că vechii boieri trecuţi prin multe rosturi une ori reprisentau ceva prin ei înşii; adaug că unii puteau fi şi rude ale Domnului ori ale Doamnei (ca unchiul şi vărul, munteni, ai lui Ştefan-cel-Mare).

Al doilea capitol priveşte condiţiile de numire, înnaintare şi înlăturare a marilor boieri.

Termenul de Anul Nou era mai mult teoretic, procurînd poate şi unele venituri Domniei. Se poate ca obiceiul, tărziu, al *renumirii* să fi venit din supunerea Domniei înseşi, de către Turci, la această îndatorire (termin trienal). În *Revista istorică*, V, am încercat să explic schimbările în Sfaturile lui Ştefan-cel-Mare. Să fi rămas până la moarte în Polonia Logofătul Mihul, cel de mai multe ori chemat de Ştefan (cf. p. 40)? N'aş crede: ultimul paşaport ce i se dă pare a resulta dintr'o cerere de întoarcere. O adevărată «carieră boierească» n'a existat de sigur, dar unele boierii au fost considerate ca suprema răsplată a meritelor boiereşti. Portul lui Radu Mihnea (p. 42) e de sigur o imitaţie veneţiană. Constatînd că în *Chronicon pictum* Basarab e îmbrăcat ca şi mortul din Argeş (p. 44), autorul n'a tras

conclusia pe care eu o trag din faptul că mortul e îngropat la locul ctitorului şi că grafitul cunoscut arată că moartea lui Basarab a intervenit cînd biserica era gata din roşu? Am fost cel d'intăiu care după descoperirile din Argeş am părăsit părerea Domnului-ţeran: aceasta a scăpat din vedere d-lui Giurescu. Influenţa sîrbească e cu dreptate semnalată, *ibid.* La însemnarea-i a se adăugi şi enigmatica grapă a Banului oltean. Şi unele peceţi, adevărat mai tărzii, pot folosi pentru acest paragraf.

Cu dreptate se deneagă lui Alexandru-cel Bun rolul de creator al arhontologiei româneşti. Se semnalează o asemenea atribuţie, pentru Ţara-Românească, lui Radu-cel-Mare (de sigur şi din causa acelui titlu de «mare»). N'am admis numai posibilitatea unui împrumut de la Bulgari a marilor dregătorìi muntene, ci e vorba şi de Sîrbi în chiar pasagiul citat de autor (cf. pp. 55-57). Precisări mai de aproape, ca la p. 58, pot fi contrazise. E sigur că am avut ranguri de Curte scoase din necesitatea lucrurilor, dar numele nu venia deosebit, fiind indisolubil legat de lucru; de ce s'ar fi făcut schimbarea (cf. p. 59)?

La numele de boieri cari s'ar părea că sînt străini se poate obiecta că Pashalie şi Minuil-Manuil nu arată origine grecească (v. p. 63), nici acel de Aga una turco tatară (cf. la Veneţia un Saraceno, un Bulgaro ca nume de botez). Interesant Vladul Arbanaş din 1483 (p. 64): e de sigur fiu de Albanes. Baldovin e Balduin pe româneşte, Utmeş pare a fi Ungur, Gîrdoman e Romîn (Gîrd: v. Gîrdea, şi sufîxul din Cîrloman, Marghiloman), ca şi Tocsoabă (v. Talabă, Tîncabă, Băsărabà). Alăman e vechiu nume ardelenesc (v. şi Alimoş), ca şi Lungaş (v. Lupaş), Semon e Simion, rusificat de pisar, Honoiu trebuie să fie Onoiu (de la On, Oanea), Berinogh e Beriuog-Berivoiu, Buţca are tot caracterul românesc ca şi Hîrgotă (v. lunga serie de nume în -otă), Ceucuţ (de la Ceuca), Ţalapie (de la Celebì, turceşte: gentilom); „Ţalapie stamatic" să nu fie Ţalapie stratornic?). În Moldova, Iştină pare a fi Ungur, dar forma ungurească, Tamaş, Tămaş a numelui de Toma s'a încetăţenit la noi (cf. şi Timişeşti, de fapt Tămăşeşti), ca şi Şandru pentru Alexandru (v. şi Şendrea, Şendrica), Miclăuş pentru Nicolae, poate şi Dieniş pentru Dionisie, Dămăcuş din Domokos. Bilái se găseşte şi mai tărziu (un pisar). Între cei cu aparenţe ruseşti numele de Ravas

adaus la cel de Litovoiu nu schimbă indicaţia de arhaic romînism cuprinsă în acesta din urmă, Iachim Calianovici e fiul *Grecului* Caliani, Caloioan, «bunul Ioan», Boris (sau Borici—numele ungarisat), Braievici e Romînul fiu al lui Brae (cf. Brăescu, Brăilă), Costici al lui Coste, Bilici al lui Bilăi, Urici al lui Uriil, Levici al lui Leu; caracteristic rutean e însă Vitolt Ripujinschi (p. 70). De ce şi azi Petru *Muşat* (al Muşatei) (p. 70)? Manoil cel mare (p. 71 nota 2) e cel „bătrîn". Orăş poartă un nume unguresc, Stravici e însă Stroici, fiul lui Stroe, Baliţă (forma ungarisată Bale) e din Balea (de unde şi Balica), Rotompan e de apropiat cu Hortopan în Muntenia, Bîrlici e fiul lui Bîrlea, Obriş e Opriş (de la Oprea), Uncleat e Unchiat (cf. Ureacle, Ureche), Oprişac e greşeală de tipar pentru Oprişan, Ciopi e Ciopea (= dracul), Oniciţi e Onciţă.

O perfectă claritate şi eleganţă de stil deosebeşte lucrarea.

N. Iorga.

* * *

Nicolas Grămadă, *Studii paleografice*, din «Codrul Cosminului», II.

Bogată bibliografie într'un studiu limpede consacrat prefacerilor în evul mediu ale alfabetului latin. E o carte de introducere în paleografie de care se poate lipsi cu greu un student la ştiinţile ajutătoare ale istoriei. Autorul reuşeşte să dea o mai sigură lectură inscripţiei „cosaşului" de la Louvre. Caracterul semitic e evident. Ca un paralel inscripţia cirilică de la 1608 din Museul de la Vălenii-de-Munte, cu duet grecesc.

* * *

Gustave Gautherot, *Le monde communiste*, Paris 1925.

Însăşi prima pagină din prefaţa d-lui Gautherot fixează sensul comunismului rusesc, care e asiatic, tinzînd la cucerirea lumii, — Moscova lui Lenin jucînd rolul Samarcandei lui Ginghiz şi Timur. Se pune în legătură cu acest vis tătăresc şi ridicarea de steaguri a lui Abd-el-Crim. Crezul leninist e cu dreptate asimilat cu un Coran avînd paradisul la capăt pentru singurii credincioşi. E un «cesarism mistic» de sigur, dar unul al cărui şef are caracterul de Han, a cărui clasă conducătoare la rîndul ei are acela al hordei tatare.

Se începe cu o analisă a ideilor patriarhului, Karl Marx. Cri-

tica, fără să fie nouă, e multiplă, pătrunzătoare şi plină de o nobilă pasiune. «Sinistra echipă de şarlatani» e combătută cu rigoarea de care e capabil colaboratorul activ al civilisaţiei pe care o apără.

Se arată că denegaţiile socialismului nu înlătură complicitatea cu comunismul, care se inspiră din aceiaşi doctrină, dar o urmează cu mai multă sinceritate. Dar a trebuit părăsirea de sine a spiritului asiatic pentru a da supunerea bestială pe care se ridică azi edificiul comunist rusesc. Numai cu astfel de oameni se poate ajunge la „monolit". De ce comparaţia cu Ordinele călugăreşti şi chiar cu iniţiativa cavalerilor asasini (p. 14)? Trebuie căutat ceva mai adînc în Asia: Turanul masiv, vechiul Elam neinteligent şi abulic.

Pentru a realisa absolutismul metafisic se suprimă religia, familia, cultura occidentală, — toţi concurenţii.

Un capitol presintă lupta şi biruinţa bolşevistă. E curioasă profeţia lui Michelet şi a lui Joseph de Maistre despre ce era şi ce putea să fie pe vremea lor Rusia. Fapte cunoscute, scurt şi bine redate. Din 130 de milioane, din 1.500.000 de muncitori, revoluţia o fac 150.—300.000 de iniţiaţi la oraşe (p. 27), plus 66.000 de ţerani, dubioşi (p. 28). Abia 600 de studenţi burghesi în loc de 45.000 se rabdă azi, şi centrul comunist al locului de origine trebuie să li fi dat un atestat de capacitate (p. 29). Se ştie că oricine trăieşte din capital e supus, nu cetăţean: el nu votează. Două milioane de asasinaţi au scăpat de această exclusiune (sisteme nouă de a ucide: cutare preot prefăcut prin apa aruncată pe pielea goală în statuie de ghiaţă; p. 34; închiderea în sicriu cu morţii, expunerea la aburi calzi şi la curente de ghiaţă, ordin ca femeile să alerge goale şi mitraliera le seceră). În 1922 din 53.000 de fete supt şaisprezece ani care se presintau la cercetare, 88 % erau prostituate. Lui Sarolea i se spune că şcolile pot cuprinde laolaltă băieţi şi fete pentru că, într'o atmosferă eminamente politică, „instinctul sexual e sublimisat" (p. 39). Resultatele politicianisării fabricei sînt expuse cu vervă. O birocraţie ignorantă, lacomă şi schimbătoare adauge la desordine şi decădere.

Internaţionala a treia e înfăţişată deosebit. Sînt 47 de membri representînd 22 de State.

Un capitol e consacrat Asiei. Se citează cuvîntul lui Troţchi:

«Statele Unite ale Asiei cu capitala Moscova» (p. 57). Samarcanda lui Timur a fost întâiu cucerită (republica Uzbechistanului). Pe Baical şi la Urgla sunt republice mongole şi buriate. Vechiul nume al „curultaiului" mongol acopere o organisaţie sovietică. Ura contra Europeanului a ajutat în China propaganda lui Sun-Yat-Sen: azi şi acolo Sovietele domină.

E interesant să se traducă aici o pagină despre bolşevismul naţionalist al copiilor. «Niciodată nu s'a văzut un mandarinism mai trufaş, mai suficient, mai copilăresc, mai violent. Şcolarii — cari-şi zic studenţi — manifestară o agitaţie desordonată, capricantă, isterică. Puneau toate la cale, impuneau directivele lor în politica internă şi exterioară. Dacă Guvernul nu asculta, practicau „acţiunea directă", se coborau în stradă cu steagurile purtînd revendicaţii fulgerătoare şi răzbunătoare inscripţii. Dr. Legendre scrie: «Băieţaşi, efebi de amîndouă sexele, minunat de serioşi sau mai curînd cu faţa aşa de puţin expresivă, strigau cu un glas supţiratec drepturile suverane ale Chinei...şi ale şcolarilor; şi mulţimea, căreia-i place comedia, se interesa la acest cabotinaj. „Comitete de elevi" decretau greva dacă nu se reduce durata claselor sau dacă nu se modifică Constituţia. De la Tien-Tsin se trimet la Peching patru studenţi ca să se plîngă de direcţia Universităţii; îi retrimet; îndată alţi studenţi se pun în grevă, ocupă telefoanele, deschid toate scrisorile adresate direcţiei şi profesorilor. Apoi toate şcolile chinese trimet ajutoare greviştilor, cari înmulţesc reclamaţiile, meetingurile şi cortegiile." Bine înţeles, nici acolo nu lipseşte influenţa germană, visibilă. Mişcări pseudo-naţionaliste agită şi Indochina. Pe acelaşi sentiment se face încercarea de a cîştiga cele şase sute nouăzeci şi cinci de State ale Indiei. Se tratează şi legăturile cu Turcia (adunarea la Tiflis în Mart 1925 a Comitetului Central Executiv Panrus).

Capitolul IV cuprinde propaganda în Africa şi în America. Munca plină de iniţiativă şi capabilă de orice remuneraţie a Statelor Unite represintă azi cea mai formidabilă cetăţuie contra isteriei şi şarlataniei comuniste.

În Europa, e Anglia *de azi*. Totuşi acolo, în 1919, se anunţa cine va fi preşedintele viitoarei Republici sovietice (p. 97). Mult atîrnă la Englesi de la crisa actuală a „labourismului" căzut prin propriile sale greşeli.

Paragraful spaniol e poate prea optimist pentru dictatură, crezută pe cuvînt: cel italian prea fugitiv. In Belgia se escită mişcarea flamingantă; vechea tactică. În Olanda se organisează gărzi albe pentru resistenţă. În April măsuri s'au luat în Germania contra roşilor complotişti. Dar în Ianuar 10.000 de Berlinesi, bărbaţi şi femei, cu şăpci ruseşti şi bonete roşii, defilau. Plan de republică sovietică în Suedia, dăunăzi. În Norvegia s'a cerut desfiinţarea armatei. Fireşte că Finlanda, Estonia, Letonia, dar nu şi Lituania, au trebuit să se organiseze contra pericolului. Faţă de cochetăriile actuale în direcţia Moscovei e interesant de cetit capitolul polon. Paginile despre noi sînt bine informate şi pline de simpatie. Situaţia în Cehoslovacia e însă mai puţin asigurată de cum o crede autorul. Paragraful despre Bulgaria e remarcabil.

Franţa are un mare şi interesant capitol. Se începe cu defilarea celor 100.000 în Novembre 1924. Funcţionarii apleacă în acea direcţie, ceia ce e deosebit de îngrijitor. Socialismul numără 70.000 de învăţători din 150.000. Sînt 1.700.000 de muncitori străini, o „plebe". Muncitorul se îmbogăţeşte, şi răpede. Organisaţia partidului e larg expusă într'un capitol special.

Se relevă în conclusie că văduva lui Lenin a proscris din bibliotecile ruseşti şi Biblia şi pe Kant şi pe cei mai mari scriitori ruşi. **N. Iorga.**

* * *

Locotenent-colonel V. Gorsky, *Pribeag în ţara mea (peripeţiile unor ofiţeri fugiţi din captivitate)*, Bucureşti [1925].

Carte precisă, vădind însuşiri literare deosebite. O discreţie în arătarea suferinţilor şi meritelor care face cea mai bună impresie. Una din cele mai bune cărţi despre războiu.

Ca documente de fapte şi de psihologie notez brutalităţile din spitale după ocupaţie. Cred că R. Rosetti, istoricul, era acela care spunea răniţilor: „Aţi vrut războiu, suferiţi-i urmările" (p. 9). Lauda infirmerelor din societate, în special d-ra Moteanu, profesoară (p. 10). Comitetul de doamne al „supelor populare" (p. 12). Au fost îmbrăcaţi de ele mii de prisonieri *(ibid.)*. Numele lor: Alexandrina Cantacuzino, Ana Gănescu, Liseta Greceanu, Zoe Rîmniceanu (pp. 12-3). Serviciul pentru înmormîntări organisat tot de ele, p. 14. Comitetul secret pentru trecerea pe front a răniţilor lecuiţi (aceleaşi, plus d-nele Pompei

şi Dragu, d-rele Dancov, Odobescu, Mia Ghica, Moteanu, Caragea, Panaitescu, Atanasiu, Suciu ş. a., p. 15). Astfel trec în Moldova vre-o 160 de ofiţeri *(ibid.)*. Se mai citează d-nele Momiceanu şi Mateescu, d-rele Virginia Stoicescu, Mateescu, Bruştiuc (p. 16). Scrisoarea către Regină (pp. 22-3). Profesorul Rainer colaborează la trecerea pe front (p. 31). Femeile ticăloase care petrec cu ocupanţii (p. 38). Orăşeni, soldaţi, jandarmi pedeştri cari ajutau pe Germani la neomeniile lor, p. 51. La satul Tomşani strigăte ale copiilor învăţaţi la acest meşteşug de prada despoitorilor: «Huo! desertorilor, prisonierilor, Huo! La pădure, la puşcărie! Huo!» (p. 68). La sfîrşit, se lămuresc, aduc provisii şi refusă banii (p. 71).

Cartea se mîntuie cu aceste frumoase rînduri: „De-asupra egoismului şi bunului traiu personal există în viaţă o misiune mai nobilă de împlinit, misiunea aceia căreia strămoşii noştri, sute de ani de-a rîndul, i-au jertfit viaţa pentru a ni lăsa drept moştenire România liberă ieri şi întregită de generaţia de astăzi.

„Misiunea aceasta se numeşte Datorie."

N. I.

***

I. Vlădescu, *Despre dări sau imposite*, I, *Birul*, Bucureşti [1925]. Lungă analisă a părerilor anterioare, cu întinse reproduceri. Un paragraf despre „importanţa dărilor", scris după acelaşi sistem. Resumatul documentelor ce se referă la dări. Se caută în izvor menţiunea birului supt toate numele: haraciu, bir, dajde. Evident că, precum fixează cu lux de argumente autorul, birul se culege de la ţară pentru a da haraciul Turcilor. Actul din 1448 poate vorbi de o dare, însă, închinarea la Turci nefiind încă făcută, nu e vorba de bir (v. p. 43). Actul slavon prin care Petru Aron şi boierii decid a da tributul nu spune că el s'ar mai fi dat (v. p. 43, nota 63), ci numai că *s'a cerut*. Se putea lua o dare în bani şi pentru datoriile faţă de Poloni şi Unguri. „Firmanele turceşti" citate de autor (v. p. 48, nota 77) nu sînt inedite: le-am dat în *Documente privitoare la starea financiară şi economică* (din revista „Economia Naţională"). Condiţiile plăţii birului sînt apoi arătate.

O bibliografie exagerată întovărăşeşte lucrarea, căreia i-ar trebui însă redactare şi o mai mare ordine în argumentaţie.

N. I.

Mihail Văgăonescu, *Viaţa în războiu, Insemnări zilnice de pe front, 1916-1918*, Bucureşti 1925.

Note sincere, fără să evite une ori şi ceia ce ar fi în dauna reputaţiei trupelor noastre. Duioasă înfăţişarea sătenilor ardeleni cari urmează armata noastră la retragere. „Dacă n'aţi avut destulă putere, de ce aţi ieşit la războiu?" (p. 60). Autorul iea două tunuri, o mitralieră şi mulţi prisonieri, p. 75. După lupte în Secuime, altele în preajma Hîrşovei, apoi în Gorj. Urmează durerile retragerii.

Partea a doua dă luptele din Vrancea. Sînt pagini senine de o adevărată frumuseţă literară. Manifestul colonelului Sturza, p. 187 şi urm. Meritata laudă a camaradului frances, pp. 240-1. Fenomene de superstiţie populară în legătură cu războiul, pp. 308-9. Autorul e rănit la Răchitaş, p. 318.

O carte a cării cetire face bine.

* * *

Const. Radu, **Influenţa italiană în „Ţiganiada" lui Ion Budai-Deleanu**, cu o prefaţă de Ramiro Ortiz, Focşani 1925.

Autorul a comparat poemul lui Budai Deleanu cu **Orlando Furioso**, cu **Gerusalemme liberata**, cu **Secchia Rapita** şi cu **Gli Animali parlanti** a lui Casti. Se urmăreşte împrumutul sau inspiraţia până în cele mai mici amănunte.

N. I.

CRONICĂ

In ultimul număr din Νέος Ἑλληνομνήμων se continuă cu notele privitoare la Romînii din Balcani în Viena. Un Mihail Dömösor, un Teodor Costa, un Gheorghe Barbuly la „Themes Orossy", un Dimitrie „Argier" din Moscopole, negustor de piei la Pesta, un Nastu Micho tot de acolo, ca şi Ianco Banu, negustor de lulele. Un Dumitru Ţinţar (Czimczar) e din „Longa" în Albania. Din Moscopole e şi Nicolae Kapmany, bumbăcar, Iancu Csöka, vînzător de lulele. Gheorghe Constantin Pelinca, un Atanase Manole Pelinca sînt însemnaţi ca din Castoria, un Daszikar din Kozane. Din Moscopole apoi vin Dimitrie Costa şi caracteristicul Toma Cheptănăr (Keptenar), care vinde de toate. Din „Sippisska" e Mihail Borda, ca şi Anton „Bosda", Mihail Bello, Mihail Csor-

lendi, Const. Csapa, Dimitrie Csotendis, Ioan „Gzba", lîngă care e Moscopolitanul Ioan Boraty. Tot de acolo Teodor Gagavay, tovarăş cu Gheorghe „Gagarei" (— Gagavey).

* * *

In **Acte şi documente istorice, 1538-1600,** extras din „Anuarul Institutului de istorie naţională" din Cluj, III, păr. I. Lupaş publică următoarele preţioase materiale.

1. Actele privitoare la primirea de la pîrcălabii moldoveni Ioan Kemeny şi Vlasie Romînul (Olah), în Septembre 1538, a cetăţii Unguraşul, pierdută, cum se ştie, de Petru Rareş încă înainte de catastrofa lui de către Turci.

2. O donaţie făgărăşeană din 1573.

3. Decisia din 1581 a Dietei ardelene contra Grecilor, despre cari se spune că pănă atunci erau admişi numai pentru a se „avea mai ieftenă marfa turcească". Se esceptează cei „ce au casă şi moşie în Ardeal. Ceilalţi nu vor merge mai departe decît „locul de deposit". Motivul asprei măsuri e că ieau pentru export pieile de la cizmari şi mai ales că exportă din ţară talerii şi galbenii.

Acte ulterioare date în traducere întind exclusiunea şi asupra altor străini. Indată după căderea lui Mihai Viteazul se tratează, în dieta de la Novembre 1600, ca spioni şi uneltitori şi „Romînii, Turcii, Dalmaţii", adecă Ragusani de speţa fraţilor Marini Poli, lui Radibrad, lui Giorgio, „Armenii" (cu Petru Armeanul). Ei n'au voie să intre mai înlăuntru decît Caransebeşul, Tălmaciul, Rîşnovul, Prejmerul, Rodna, Romînii trebuind să se oprească la Sibiiu şi Bistriţa.

La 1610 Grecilor li se interzice a scoate şi blănile de vulpe şi de veveriţă.

La 1618 nu li se îngăduie a schimba **dutce** de-ale lor şi a scoate „groşi de Braşov".

4. După arhivele suedese se aduc două ştiri din Cluj, Novembre 1599 şi Iunie 1600, privitoare la Mihai Viteazul.

Cea d'intăiu arată primirea comisarului David Ungnad şi a întovărăşitorului său. Ii întîmpină Logofătul (Teodosie), Postelnicul (**Hofmeister**) şi Comisul, cu alţi boieri comandînd „călărime frumoasă". La audienţă, în ziua de 13 Novembre, e petrecut Ungnad, care merge călare, de cucia lui Mihai cu şase cai şi de

trăsura împodobită cu coroane în care stă Logofătul. In **Tafelstube** solul şi Petru Laszlo sînt conduşi de acesta, Vodă apărînd solemn, cu Postelnicul înainte, care ţine un toiag de argint auriu. Duşi în odaia lui Mihai, unde sînt admişi Germanii din suita lui, solii sînt ascultaţi o jumătate de ceas.

Audienţa urmează la cinci, Postelnicul mergînd cu toiagul şi cucia să aducă pe oaspeţi. Jos ard două lumini mari. Fiind noapte, Vodă nu mai iese înainte.

A doua zi solii primesc pentru a-l desemna capul nenorocitului cardinal, om frumos cu barbă mică deasă, craniul fiind lovit cu barda la stînga şi crăpat în mijloc până la creier (desemnul e cunoscut). Solii sînt poftiţi la „cinstita" îngropare.

La 16 invitaţie la prînz (împreună cu Sigismund Forgach), prin Postelnic, care-i iea apoi cu cucia. La masă i se dă lui Vodă o medalie cu zece chipuri împărăteşti, împodobită cu rubine.

A doua zi, spre plecare, Mihai trimete lui Ungnad un frumos valtrap de cal.

Germanul din suita trimişilor, care face raportul, spune că a asistat la o visită pe care Domnul a făcut-o la Arsenal pentru a vedea cele două tunuri turnate pentru el de Sigismund şi oprite de Andrei; face să le puie pe roate şi să li încerce tragerea.

Ţara, spune informatorul, e prădată de Cazaci şi Romîni, Bălgradul fiind în halul Raabului cînd a fost luat de la Turci. S'au adus acuma de la Chioara în patruzeci de căruţe pentru a fi trimese la Turda comorile, în care trei milioane de aur, ale Bathoreştilor. Ca dovadă de scumpete un bou costă cincizeci de ughi.

Al doilea raport, din Caşovia şi Pojon, dă ştiri, după un curier al lui Mihai la Impărat, despre expediţia din Moldova. La Hotin („Ottuny") 4.000 de-ai lui s'ar fi luptat de la zece dimineaţa până în noapte cu 30.000 de-ai lui Ieremia şi Sigismund, care, luptînd eroic, ar fi fost rănit, scăpînd doar cu patruzeci de călări (!). Ar fi căzut 2.000 de oameni de o parte, 8.000 de alta. După alţii, s'ar fi înecat în Nistru fostul prinţ ardelean. Tot aşa se vorbeşte de moartea lui Ieremia. Şi vin bun de Malvasia ar fi în pradă. Se pomeneşte şi hrana cu „frunze" a oştii în munţi. Mai departe e vorba de conflictul comisarilor cu Teodosie. El opreşte la 20 Maiu pe Ungnad de a sta noaptea la Iesuiţii din suburbiile Clujului şi la 22 pe Mihai Székely de a petrece într'o grădină de dincolo de porţi, supt cuvînt că în Cluj chiar sînt destule. Moldovenii fugari sînt ucişi prin Ardeal.

5. Donaţie din partea lui Mihai, la 1-iu Decembre 1599, către Moise Székely şi fratele lui, Ştefan.

6. Restituirea de acelaşi, din Cluj, 15 Ianuar 1600, a podului de la Vaşarheiu vechilor proprietari.

7. Intărirea de acelaşi a unei vînzări între străini la Ocna Sibiiului.

8. Asigurarea aceluiaşi că nu va da scutiri nimăruia (e teama, probabil, de aşezări boiereşti) în acea localitate.

9. Ordin al aceluiaşi către Vistierul Vasile, cămăraş la Ocna Sibiiului, întărind drepturile locuitorilor la cîrciumă şi în altele.

Despre cele trei foarte importante acte româneşti din acest timp, aflate de păr. Lupaş la Museul Bruckenthal, vorbim într'un articol deosebit.

*
* *

D. Traian Brăileanu, profesor la Universitatea din Cernăuţi, dă o **Sociologie generală**, bine împărţită, clară şi în curent cu toată informaţia, din cele mai deosebite izvoare. E o carte de temelie pentru asemenea studii.

*
* *

D. Eliodor Constantinescu publică un larg studiu asupra lui Plaut ca prefaţă la traducerea comediilor lui (vol. I, Bucureşti, [1925].

*
* *

In **Pagini istorico-filologice, seria III** (extras din „Anuarul Institutului de Istorie Naţională" din Cluj pe 1924), d. V. Bogrea se ocupă de elementele de limbă date de Romîni popoarelor vecine: brînza ciobanilor, fluierul, meseria de jugănari de cai, cărăuşia, ostăşia. Alt articol se întoarce contra tendinţei d-lui A. Brückner de a readuce la slavism Crăciunul. In al treilea rînd d. Bogrea se ocupă de legendele istorice paralele cu ale noastre în „cronica lui Gheorghe Brancovici" (p. 13 şi urm). Se vede că acesta se inspira şi din Alexandria. Se caută forme turceşti pentru Tatos al Anei Comnena. Ele pot exista alături cu un nume românesc. De altfel un Romîn putea să poarte şi un nume turanic în convieţuirea cu Pecenegii (v. şi numele vecinului său Chalis). D-sa citează şi un Ţamblac grecesc, înrudit cu familia imperială, în 1321 (p. 26).—Romînii ca Blakumen într'un text cu rune, p. 34.—

Πῶλος 'Αργυρὸς din „Călătoria lui Mazaris'' e identificat cu un Argyropulos (p. 25). — Se analizează o călătorie pe Dunăre la Constantinopol, a lui Paul Eudel, p. 35 şi urm. Se publică notele despre noi din geografia germană a lui Fabri, p. 37 şi urm.—D. Bogrea dă în facsimile şi un act de la Voevozii Ilie şi Ştefan, datat 6950 (1441-4).—In sfîrşit se înfăţişează, în port romănesc, ctitorii bisericii armeneşti din Gherla (1723).

* * *

„Istoria Romînilor'' a lui A. D. Xenopol apare în a treia ediţie, care reproduce pe a doua, în editura „Cărţii Romăneşti''. Până acum s'au publicat volumele I şi II. D. I. Vlădescu, care a îngrijit lucrarea, i-a revăzut notele, îndreptînd foarte adesea citatele şi promite adausuri bibliografice, care ar fi bine venite.

* * *

In **„Academia'' grrecească din Bucureşti şi şcoala lui Gheorghe Lazăr** (extras din „Anuarul Universităţii din Cluj, 1923-4) (Cluj 1925), d. N. Bănescu începe cu originile şi transformările „Academiei''. D-sa observă cu dreptate că învăţămîntul romănesc a fost ajutat de certele dintre profesorii greci, într'o vreme de înflorire a noilor doctrine. Lucrarea lui Lambros despre Grecii din Ungaria şi Austria e sprijinită pe note care de un timp se publică, adesea, cu multe greşeli de tipar, în Νέος Ἑλληνομνήμων, unde apăruse, în 1911, şi catalogul cărţilor bisericii şi şcolii din Viena, pe care-l analisează d. Bănescu: dădusem şi eu un resumat al acestor note. D-sa pomeneşte pentru întăia oară copierul de scrisori al lui Dimitrie Belu, student la Viena (pp. 11 şi urm.).

Se vede cum a fost adus la Bucureşti, din Viena, Neofit Duca. Alt dascăl, întrebuinţat la familia Ghica, e împiedecat de a veni până la Mart 1816 (celalt soseşte încă din 1815). Atanasie Stagiritul pregătia pe tînărul Belu. Ghenadie era al treilea învăţător la „Academie'' (p. 13). După culegerea de scrisori a lui Dukas (Ἐπιστολαὶ πρός τινα ἐν διαφόροις περιστάσεσι, Egina, 1885), d. Bănescu lămureşte atentatul săvîrşit de un Zantiot contra acestui învăţat: Lambros dă vina pe rivalii săi; în scrisoarea sa el se laudă că are patru sute de şcolari (p. 14). Urmează ştiri despre demisia dascălilor după memoriul mieu la Academia Romînă în 1916. D. Bănescu a mai avut însă norocul să afle hotă-

rîrea boierilor prin care, în Octombre 1818, e izgonit, ca părtaş la atentat, Veniamin de Lesbos, care înlocuise pe cei doi demisionaţi. Extrem de interesantă e motivarea, iscălită de Banul Brîncoveanu: între altele, el a căutat, ca alţi „străini", să împiedece „poporul romănesc de a ajunge la o stare mai bună, propăşind, şi de a se împodobi şi el cu luminile adevărului şi ale desăvîrşitei cunoştinţi în patria sa" (p. 17); a calomniat zilnic şi clerul şi boierii ţării. Un Ghiuler-aga îl aruncă peste Dunăre (p. 18). Aşa pate, ca ignorant şi insultător, şi dascălul Iatropulo (p. 18). In loc se ştie că vin Dimitrie Stefanoplitul (poate Braşoveanul), Vardallah şi Canelas. Peste puţin, în 1820, (p. 19) pleacă primii patru bursieri romîni în Apus (ştiri nouă despre ei: Moroiu se chiamă Constantin Papà-Dimitri, al popei Dumitru, Simion Marcovici: Marcu; chezaşi sînt Dukas, Filipescu şi Ştefan Bălăceanu). Se adaugă resumatul preţioaselor scrisori ale lui Dukas către Eufrosin Poteca (pe lîngă ele ştirea fiilor lui Grigore-Vodă Ghica învăţînd la Thiersch, în München) (p. 22); şi o critică a Regulamentului Organic, insistîndu-se mai ales asupra tristei condiţii a ţeranului, un milion de nenorociţi faţă de cei cinci sute de bogaţi (pp. 24-5). O apărare aprinsă a superiorităţii greceşti pe pp. 27-8. O alta a limbii clasice faţă de coraism, pp. 28-9. Una glumeaţă, la plecare, în 1831, recomandă fostului şcolar pe cotoiul dascălului, Hoţul (p. 29), care trecu în alte mîni (**ibid.**).

* * *

In **Almanachul presei romîne (din Ardeal şi Banat)**, Cluj 1925, amintiri ale d-lui Ion Gorun, o privire asupra celor d'intăiu foi de d. Al. Lupeanu-Melin. Se întrebuinţează şi inedite din Biblioteca Blajului. D. Melin crede că visita lui Cipariu la Braşov a dus pe negustorul Orghidan la ideia de a edita „Foaia Duminecii", (p. 41; „Jurnalul" lui Cipariu ar trebui publicat fără zăbavă) în 1836. La 1839 Cipariu vrea să publice foaia bisericească, politică şi literară. **Nunciul.** Doreşte litere de ambele feluri şi cere voie de a ceti ziarele de dincoace. Aprobarea zăbovi numai şase ani (p 42): se recomandă mare grijă faţă de acele ziare. Aşa s'a plănuit şi alcătuit **Organul luminării,** promiţînd şi „Archivul", a cărui zăbavă a fost de douăzeci de ani (p. 44). Foaia era menită şi Principatelor (**ibid.**).

Păr. I. Lupaş vorbeşte de Visarion Roman ca ziarist. Note despre ziarele ardeleneşti în pribegie (1915-9), p. 66 şi urm. Planul lui Caragiale de a scoate la Pesta revista „Momente lilibere”, p. 128 şi urm.

* * *

In **Revista de archivos, bibliotecas y museos**, seria III, XXVIII (Madrid 1925), se începe un articol al d-lui Garcia Ramila despre „Curţile” (Cortes) ale Castiliei.

In acelaşi număr o inscripţie votivă a „republicei asturice auguste” (p. 503). Un dregător al Mesiei inferioare la p. 506.

* * *

In Petre Suciu, **Poporaţia Ardealului şi simţul realităţilor social-economice** (Cluj, „Societatea de mîine”, 1926) se vor găsi statistice, începînd de la 1721, despre situaţia populaţiei faţă de pămînt. Urmează consideraţii critice, de un dureros adevăr. Se critică întemeierea unei mici proprietăţi fără valoare politică.

* * *

In **Anuariul VI al liceului din Dej**, d. Motogna dă ştiri despre Romînii din comitatul Arvei (se amintesc, pentru expansiunea românească, „Crişan”, şi „Bukan, filius Neg”, din „secolul al XV-lea (?) după Hasdeu, **Strat şi substrat**, p. 58). Satul „Knyzy” lîngă cetatea Arva pare a însemna Cnezi. Se dă regimul Romînilor de acolo în secolul al XV-lea. Erau ostaşi. Pe la 1576 erau socotiţi Ruteni, fiindcă se slavisaseră.

* * *

In **Revoluţiunea lui Horia, 1784-1785, date nouă culese din Archiva judeţului Bihor de N. Firu**, Orade, 1925, se vor găsi ştiri despre haiducii premergători şi întovărăşitori, în Bihor, ai mişcării lui Horea, pe lîngă ştiri nouă, une ori curioase, din lucrarea maghiară a lui Frederic Siller (Horea ar fi ştiut perfect nemţeşte şi ar fi cetit pe Klopstock...).

* * *

De la d. Dragoş Protopopescu lecţia sa de deschidere la Universitatea din Cernăuţi, **Caracterul de rasă al literaturii englese** (Cernăuţi 1925).

* * *

In lucrarea d-lui Stanislas Slawski, **L'accès de la Pologne à la Mer et les intérêts de la Prusse orientale** (Paris, Bonard, 1925), se dau ştiri exacte despre procesul polono-german pentru coridorul de la Danzig. In adevăr raporturile între Statul polon, co-proprietcar şi co-administrator al portului şi oraşul liber Danzig sînt inextricabile. Se arată cît a adus oraşului legătura cu Polonia. Importanţa Danzigului pentru Polonia înşirată pe Vistula e relevată. Se amintesc drepturile vechiului regat polon asupra Pomeraniei („Maritima"). Polonia a fost silită a-şi face, cu capital frances, un port al ei la Gdynia. Artificialitatea legăturilor Prusiei Orientale cu vechea Marcă de Brandenburg e dovedită.

*
* *

In cursul acestui an Francesii au făcut săpături la Leptis Magna, în Africa, patria lui Septimiu Sever. Supt nisip s'au găsit terme, cu o sută de coloane şi pardoseală de marmură, treizeci de statui. Cheiurile portului sînt întregi. S'a aflat şi un circ, un palat sau un for, o basilică despărţită de coloane de granit roz.

*
* *

La Academia de Inscripţii din Paris s'au presintat, de d. J. Loth, probe de relaţii preistorice între peninsula iberică şi Irlanda.

*
* *

In cartea lui Eugène Schuyler, **Peter the Great**, Londra, 1884, se pomeneşte (I, p. 238) un doctor Iacob **Pelarino**, „medic grec recomandat Ţarului de către Impărat", pe care-l opresc la 1689, ca şi pe alţi străini, ordinele împărăteşti.

E acelaşi cu vestitul medic al lui Brîncoveanu.

Astfel se capătă încă o explicaţie a raporturilor dintre acesta şi Ruşi.

*
* *

În *Orpheus*, I, 6 d. Carcopino caută a înfăţişa pe Ovidiu ca pe un pitagorician, trimes în exil pe malurile Pontului şi pentru că „eresia" lui lovia în religia tradiţională a Romei. Dovada crede a o fi găsit în Heroida a XV-a, în care Sappho apare supt caracterul idealismului sectelor oculte.

În *Deutsche Politische Hefte aus Grossrumänien*, publicația d-lui Rudolf Brandsch (V, 8-9), se dau știri asupra presei germane în Ardeal de la începutul ei, în 1778. La 1778 se publica o *Theatral-Wochenblatt* la Sibiiu, la 1784 apare *Siebenbürger Zeitung*, devenită apoi *Siebenbürger Bote*, între 1778 și 1791 *der Kriegsbote*, între 1790 și 1801 *Siebenbürger Quartalschrift*, între 1793 și 1805 *Siebenbürgisches Intelligenzblatt zum Nützen und Vergnügen* (adausă apoi la „Siebenbürger Bote"), la 1828 *Notizen über die dramatischen Leistungen der Bühnengesellschaft*, între 1833 și 1838 *Transsylvania*, între 1837 și 1838 *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemüt und Publizität*, între 1837 și 1849 *Siebenbürgisches Wochenblatt*, între 1838 și 1848 și între 1851 și 1858 *Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde*, la 1838 *Siebenbürger Bürgerblatt*, etc. În toate ar trebui căutat materialul privitor la Romîni.

* * *

La 1820 se tipăria la București o traducere în grecește a pieselor lui Voltaire, *Brutus*, (Βροῦτος, τραγῳδία παρὰ Βολταίρου, μεταφρασθεῖσα ἐλευθέρως διὰ στίχων ἰαμβικῶν· παραστάθη εἰς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ Θέατρον πρώτην φορὰν κατὰ τὴν 17 Μαρτίου τοῦ 1820 ἔτους, ἐκ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ νεοσυστάτου Τυπογραφείου κατὰ τοὺς 1820). E dedicată dragomanului rusesc Gheorghe Leventi (πρὸς τὸν εὐγενέστατον κύριον Γεώργιον Λεβέντην, διερμηνευτὴν τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ ῥωσσικοῦ κονσολάτου).

Apoi tot acolo, în același an, *Filippo* al lui Alfieri, represintat în Maiu 1820.

În sfîrșit *Oreste* al aceluiași, represintat la 21 Novembre 1819.

Toate sînt broșate împreună, în exemplarul bibliotecii mele, cele două din urmă avînd aceiași erată.

Lui Leventi i se laudă trimeterea de ucenici greci în «luminata Europă» (iscălește editorul Cristofor Krateros).

* * *

La Lipsca se tipăria în 1769 un Πόνημα χρησοῦν al rabinului Samuil contra Evreilor, lucrare tradusă din arabă în latină și din latină în grecește. Cheltuiala e a lui Nicolae Scurtu (ἐκδοθὲν ἀναλώμασι τοῦ τιμιωτάτου καὶ χρισιμωτάτου κυρίου Νικολάου Σκούρτου). Cartea are și text latin în față.

*

Note despre Nicole Oresme, teoreticianul frances al monedei în secolul al XIV-lea, de C. I. Karadja, în *Buletinul societății numismatice romîne,* XX, 55-6.

* * *

Şcoala francesă din Atena a descoperit cîte un mic templu la Delos, la Thasos, după Agora, Pritaneul şi Dioniseul, marele drum vechiu, iar în Creta, la Mallia, un întreg palat, al treilea din insulă: în el s'au aflat inscripţii în litere egeene de caracter egiptean «pictural».

* * *

Într'un memoriu la Academia Romînă *(Un manuscris al gramaticei româneşti a lui Eliade Rădulescu),* d. G. Popa-Liseanu arată că manuscrisul de «Gramatică a lui Gheorghe Lazăr», dăruit de curînd Academiei Romîne de d. dr. Gaster, nu e decît manualul de şcoală, tipărit peste cîţiva ani, al lui Ioan Eliad.

* * *

În *Revista Moldovei,* I, 5, note istorice despre localităţi botoşănene.

* * *

În *Convorbiri literare* pe Novembre 1925, d. I. Filitti caută a dovedi că autorul cronicei evenimentelor de la 1768 la 1774, Dumitrachi Medelnicerul, apoi Stolnicul, nu e Varlaam, ci un altul a cărui biografie o reconstituie. Gluma pe socoteala „luării la sănătoasa“ nu constituie un argument decisiv.

* * *

În frumosul volum *Revendicările artistice ale Transilvaniei* (Arad 1925) d. Coriolan Petranu dă ştiri arheologice preţioase şi ilustraţii bine reuşite (topoare, brăţări, vîrfuri de săgeţi, statuete, vase, fibule, un disc de moaşte, p. 49, tablouri, costume româneşti, p. 111 şi urm). Nu ştiu ce poate fi „Evanghelia tipărită la *1552* în *Alba-Iulia*“ (p. 121).

* * *

O traducere francesă a cărţii d-lui Tadeu Zielinski despre religia vechii Grecii a apărut la Paris prin îngrijirea d-lui Alfred Fichelle *(La religion de la Grèce antique,* 1926).

* * *

O frumoasă descriere a Huşului de d. Virgil Caraivan în noua şi buna revistă *Răzeşul* din Bârlad, no. 1. D. Gh. Ghibănescu tipăreşte un act privitor la podul peste Prut de la Fălciiu. În no. 2 tot d. Caraivan vorbeşte de Bîrlad. O telegramă a lui Cuza-Vodă, abia ales Domn, către mamă-sa: «Vous savez sans doute que je suis proclamé prince-régnant de nctre pays; priez Dieu pour moi et notre pays et bénissez-moi».

* * *

Păr. I. Lupaş publică în «Memoriile Academiei Române» aproape 200 de pagini despre „Activitatea ziaristică a lui Andrei Mureşanu". Poate că nu toate aceste articole mediocre meritau retipărite. E şi o traducere românească a lungii cronici «Fuchsio-Lupino-Oltardine».

* * *

În *Archivele Olteniei*, II, 23, d. G. Vâlsan vorbeşte de «Ţinutul Porţilor de Fier» (Oltenia, Banatul, Timocul, Morava, unitate geografică). Şi în «Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale» am semnalat cândva potrivirea numelor în -ova de o parte şi alta a Dunării. D. Vîlsan aduce alte multe coincidenţe (p. 5, nota 1). D. N. Bănescu se ocupă de nişte însemnări pe cărţi greceşti (după Ἑλληνίδες Βιβλιογράφοι καὶ κυρίαι κωδίκων, a lui Sp. Lampros şi din Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη a lui Papadopulos Kerameus: darul de o Evanghelie, un potir şi două cruci făcut Cutlumuzului de Doamna Elisaveta Movilă prin Chiriţă Ianachi (ms. la Athos, cu figuri), ms. al lui Matei al Mirelor, egumen de Dealu (acesta e τοῦ Τάλου), pentru Băneasa Catalina, etc. Două vederi din Adacalè, de Lewis, le publică d. C. I. Karadja. Un document al Brîncoveanului e reprodus cu miniatura iniţială. Apoi acte din 1848, cu „lenta libertăţii" pe piepturi de călugări, cu preoţi «revoltanţi», «mergînd cu volintirii spre Craiova înarmaţi şi cu stindarde, ca să jăfuiască şi să arză" şi cari sunt bătuţi. O notă despre mănăstioara Călugăra. Desemnuri omeneşti din peşteri gorjene şi obiecte „celtice" într'un mormînt ardelean.

* * *

În *Daco-Romania*, IV, d. Al. Procopovici caută să fixeze linii prea precise în osebirea ramurilor poporului românesc ***(Din istoria raporturilor noastre interdialectale).***

* * *

«În Memorile Academiei Romîne», d. I. Andrieşescu dă explicaţii asupra noului «tesaur» găsit lîngă Plevna (*Consideraţiuni asupra Tesaurului de la Vîlcitrîn*). O notă a d-lui Pîrvan, care propune lămuriri mai depărtate, întovărăşeşte excelenta lucrare. D. Andrieşescu nu admite o origine orientală şi aducerea, în evul mediu, de către Bulgari, ci una mult mai veche, din vremea Tracilor.

* * *

Rassegna italiana politica, letteraria ed artistica publică, în Decembre 1925, un număr special presintînd, în toate domeniile, «Italia lui Victor Emanuel al III-lea, 1900—1925». Capitolul despre învăţămînt (cu şcolile superioare libere şi autonome) şi despre săpături şi Musee e mai ales de un deosebit interes.

* * *

D. Teodor A. Naum dă o întinsă lucrare despre *Idilele rustice ale lui Teocrit* (Bucureşti 1925). E o lucrare bine informată şi de o lectură deosebit de plăcută. În mare parte se combat părerile înaintaşului frances, Legrand. Un bun resumat în limba francesă termină volumul.

* * *

În *Archiva pentru ştiinţa şi reforma socială*, VI, 1-2, articole de critică socială a condiţiilor vieţii româneşti în secolul al XIX-lea de dd. C. Garoflid şi L. Rădăcineanu. Un articol despre originea şi starea naţionalităţilor în România de N. Iorga.

* * *

În *Transilvania*, an. 56, n-le 11-2, se reproduc cîteva obiecte şi vederi privitoare la Romîni: inele ale lui Horea şi Cloşca, înfăţişarea unui «Romîn mergînd la înmormîntare», «şeaua de fildeş a lui Vlad Dracul» (ornamente ale Renaşterii: călăreţi, chipuri de femei, etc.; d. Coriolan Petranu caută a-i determina de aproape caracterul şi data; cumpărarea de la Bucureşti nu poate fi decît un basm; atribuirea Voevodului muntean o simplă ilusie sau înşelare negustorească; tot aşa „portretul lui Radu Negru“, care e de fapt bietul pretendent Aron, de pe la 1550; v. p. 544 nota 1). Note despre Colibaşii de la Bran de d. T. Păcăţian.

* * *

În *L'Est européen*, VI, 1, d. O. Stabrowski vorbeşte despre caracterele asiatice, predomnitoare, ale Rusiei : e vorba în special de gruparea eurasiştilor formată în 1921 ; prinţul Trubeţcoi, despreţuind ruinele artificialului edificiu romano-latin al lui Petru-cel-Mare, recomandă «exodul spre Orient».

* * *

Observări despre „paleotiticul în România" le dă d. N. Plopşor, în *Năzuinţa românească*, V, 2.

* * *

In „Analele Academiei Române", d. Andrei Rădulescu tratează, şi supt raportul istoric, „Dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor".

* * *

Al şaptelea volum din cartea d-lui Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française des origines à 1900* (Paris [1926]) arată cum a dispărut în secolul al XVII-lea încă întrebuinţarea generală a limbii latine în Franţa, în poesie, în elocvenţă, în deosebitele ramuri ale ştiinţii (Buffon şi alţii). Capitolul III se ocupă de scăderea răpede a operelor în *patois*, cercetîndu-se de aproape ultimele urme ale acestei literaturi, odinioară aşa de bogate ; materialul lingvistic al deosebirilor provinciale trece acum în fasa de prelucrare ştiinţifică. Capitolul VI arată rolul pe care l-a avut presa în răspîndirea limbii literare comune ; al VII-lea rolul bibliotecilor şi cabinetelor de lectură. Se cercetează pe basa documentelor contemporane care era cetirea în sate (Almanahuri, *Le Messager boiteux*, cîteva vechi romane, în afară de cărţile religioase). Teatrul e considerat şi el ca instrument de unificare, dar numai în ce priveşte clasele populare din oraşe. Rolul Academiilor şi altor societăţi e ţinut în samă. Un capitol important e al vieţii religioase (în Sud se menţine vorbirea populară).

Cartea a II-a presintă educaţia în legătură cu introducerea limbii francese. Se începe, fireşte, cu părerile şi influenţa lui Rollin şi a filosofilor. Parlamentele înseşi au un rol în marea schimbare. Colegiile vin în al treilea rînd, cu „facultăţile" şi alte şcoli : de şcolile mici e vorba în deosebi. Se citează extraordinare dovezi de necunoştinţă a ortografiei la dascălii impro-

visaţi. Filosofii sînt contra instrucţiei populare, care răpeşte braţele producţiei.

Cartea a III-a studiază „viaţa materială“: administraţia, industria, circulaţia (rolul marilor drumuri ale lui Colbert, mult timp evitate), „contactele“, care intră tot în circulaţie.

Cartea a IV-a urmăreşte cucerirea provinciilor de alt graiu sau chiar de altă limbă (bască, spaniolă, italiană, bretonă, flamandă, germană, provenţală) şi alteraţiile suferite la început, în acest mediu cucerit, de limba francesă.

Lucrarea se sprijină pe o informaţie uimitor de bogată, e împărţită în chipul cel mai comod şi se termină cu o bibliografie completă.

N. Iorga.

* * *

Supt titlul *Pamietnik IV; powszechnego zjazdu historykow polskich w Poznaniu 6-8 grudnia 1925*, I, *Referaty* (Liov 1925) se publică resumatul lucrărilor presintate la congresul din Poznan al istoricilor poloni. D. Vladislav Kotwicz a vorbit despre începuturile turaniene, d. Ludovic Piotrowicz despre finanţele imperiale romane, d. Ştefan Przeworski despre Filisteni (după lucrările lui Noordtzij, *De Filistijnen*, 1905, lui Macalister, *The Philistines*, 1913 şi lui Stähelin, *Die Philister*, 1918, ale lui Götze, *Kleinasien zur Hethiterzeit*, 1924 şi lui Hrozny, *Bogkasköi-Studien*, 1920), d. Xavier Boleslav Rosinski despre Creta preistorică, d. Stanislav Witkowski despre vechile rase iberice (bibliografia la p. 7; paginaţia e pentru fiecare contribuţie), d. Casimir Zakrzewski despre consorţiile pe vremea Imperiului roman, d. Alexandru Czolowski despre Poloni şi Tatari, d. Ludovic Finkel despre noua bibliografie polonă, d. Olgierd Gòrka despre istoriografia polonă-romînă: lucrare întinsă (o vom traduce), d. Oscar Halecki despre „problema evului mediu“, d. W. M. Kozlowski despre «Polonia şi Franţa pe vremea Revoluţiei celei mari, d. Frederic Papée despre relaţiile baltice de la 1343 la 1525, d. Waclaw Sobieski despre Kosciusko, d. Casimir Socharniewicz despre cercetările asupra istoriei rutene, d. Casimir Tyszkowski despre istoria Rusiei la scriitorii poloni, d. Brônislav Gubrynowicz despre istoricul Niemcewicz, d. Waclaw Tokarz despre luptele cu Ruşii în 1830-1, d. Przemyslav Dobkowski despre Istoria dreptului polon, d. Xaveriu Ioan Fijalek despre istoriografia Bisericii polone (în acelaşi sens şi d. Tadeu

Silnicki, păr. Xaveriu Marin Skibniewski), d-na Charewicz despre munca în Polonia medievală, d. Adolf Chybinski despre musica în Polonia, d. Ptasnik despre «unele postulate ale istoriei culturii polone», d. Casimir Chodynicki despre influenţa polonă în tonul documentelor ruso-lituaniene (asămănătoare cu a primelor documente moldoveneşti), d. Leon Kozlowski despre preistoria polonă, d. Sochaniewicz despre heraldica ruteană, d. Ioan Muszkowski despre bibliografia polonă de la 1901 la 1925, d. Tadeu Manteuffel despre organisaţia Arhivelor francese, d-na Elena Polaczkowna despre École des Chartes din Paris (menţiunea lui Miron Costin în articolul d-lui Iosif Siemienski, p. 9).

* * *

În volumul I din *Istoria artei de la începutul creştinismului până în secolul al XIX-lea* — vast plan ! —, intitulat «Vechea artă creştină în Apus» (Bucureşti 1925), d. Alexandru Naum dă o expunere de o formă literară, sprijinită pe bune izvoare, a începuturilor, până în veacul al VI-lea, ale acestei arte. Volumul are importanţă şi pentru arheologie. La sfîrşit se dă şi un dicţionar al terminilor tehnici.

* * *

Episcopul Iacov Antonovici în *Documentele Bîrlădene*, V (Huşi 1925) cuprinde condici de socoteli ale bisericilor din Bîrlad. Interesantă ideia unei «Şcoli Înalte» într'un testament din 1865 (p. V). Tot aşa donaţia unui Brasilian a cărui soţie, născută Udrea, era din acel oraş. Se dau şi unele «sinodice» bisericeşti. Urmează discursuri la îumormîntarea unor fruntaşi ai oraşului. Profesorul Pagano, mort în 1884, venise în Moldova cu episcopul catolic Sardi (nu Sarti) şi întrase în familii boiereşti ca preceptor (p. 161). La München avea sarcina de a supraveghia pe studenţii romîni (D. Sturdza, Cîmpineanu, un inginer Georgescu, pictorul Baltasar Panaiteanu). La Tecuciu a fost şase luni preceptorul viitorului rege al Serbiei, Milan, fiu de Romîncă (pp. 161-2). Fiica lui şi a profesoarei Marie Genin, Ida, a fost întâia soţie a lui Alexandru Vlahuţă (p. 163). Folositoare pentru istoria împrumuturiior francese ale culturii noastre şi notiţa despre profesorul Petru Drouhet (1837—1909).

De un deosebit interes sînt memoriile alcătuite de cîţiva bătrîni ai oraşului. Şcoala domnească din Bîrlad era numită şi şcoală împărătească (p. 217): alături şcolile bisericeşti (p. 218). Librăria din 1856 a lui Dimitrie Gheorghiu era şi «galantărie» *(ibid.)*. De la 1858 gimnasiul clasic *(ibid.)*. Moravuri şcolare severe: nici primblare, nici teatru fără învoire de la direcţie (p. 219). «În societate, chiar în clasa cea mai înaltă, profesorii ocupau primul loc» *(ibid.)*. Frumoasă figura lui «moş Ioniţă» călugărul, care strînge în toată Moldova bani pentru fundaţii pioase (p. 221): a făcut şi un turn de biserică din pomenile strînse de dînsul (p. 222). Tot aşa figura „cuconului" negustor Ivanciu Boiu (p. 222 şi urm.). Trecerea Turcilor prin Bîrlad în 1850, p. 229 şi urm.: toboşarii opresc de a li se înfăţişa tineret de ambe sexe (p. 230). „Cîntau manèle, de te făceau să laşi lacrimi" (p. 232). Venirea oştilor ruseşti şi austriece, p. 233 şi urm. Foarte frumoasă înfăţişare a vieţii din mahalalele Bîrladului, pp. 235-6. Azi, cînd, «în locul acelei bogăţii descrise mai sus, nu se vede decît o adevărată miserie, ai putea crede că a trebuit să treacă nişte horde de căpcăuni ca să lase o asemenea ruină: ai putea să zici că este Babilonul în decadenţa sa, unde Arabul nici nu mai venia să-şi aşeze cortul» (p. 236). În armata de ocupaţie austriacă mulţi Romîni şi Secui, 242. După «bătaia cu biciul», „bătaia cu scorpii", p. 243, „Pentru boierime această ocupaţie era un deliciu", *ibid.* Intrarea lui Grigore-Vodă Ghica: arc de triumf cu „flori de tîrg", «călărime de vre-o două sute de flăcăi..., ţărani, negustori şi boieri, toţi îmbrăcaţi în costume naţionale"; discursul lui: „Oameni buni, fiţi liniştiţi: a trecut potopul. Cu ajutorul lui Dumnezeu voiu cîrmui ţara cu înţelepciune şi voiu aduce bine la toată suflarea omenească" (p. 244). A doua primire, supt ocupaţia austriacă, a lui Vogoridi, în costum turcesc, vorbind prost româneşte. Alegerile pentru Divanul ad-hoc, p. 245 şi urm.: tablouri editate de Ioanid din Bucureşti, represintînd Unirea. Găzduirea în Bîrlad a lui Cuza-Vodă, p. 247. Desrobirea Ţiganilor, p. 248 şi urm. Haiduci şi hoţi, p. 250 şi urm. Note despre călugărul unionist Sofronie Vîrnav, p. 276 şi urm. Locul naşterii lui Cuza-Vodă, pp. 278-9. Inmormîntarea lui Grigore-Vodă Ghica, p. 279.

N. I.

ABONAMENTUL: 60 de lei pe an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
București, Șoseaua Bonaparte, 8.

Pentru cărțile despre care se fac recensii care le recomandă, se poate reține, după dorință, anunciul de pe copertă.